

IRAK CUMHURİYETİ ÜLKE RAPORU

Hazırlayan
İnci Selin AYDIN
2009

T.C.
Başbakanlık
Dış Ticaret Müsteşarlığı
İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi

IRAK CUMHURİYETİ

Temel Sosyal ve Ekonomik Göstergeler

Yüzölçümü	441 839 km ²
Nüfusu	28,5 milyon (2006 IMF yıl ortası tahmini)
Başkent	Bağdat
Başlıca Şehirleri ve Nüfus ('000, Iraklı yetkililerin 2004 yılı tahmini)	Bağdat 6 307 Basra 1 932 Dhi Qar 1 513 Babil 1 424 Ninevah 1 353
Cumhurbaşkanı	Celal Talabani
Başbakan	Nuri El Maliki
İklim	Yazları çok sıcak, kışları soğuktur. Bağdat'ta en sıcak aylar Haziran-Ağustos arasında 24–43 °C. En soğuk ay ise Ocak ayı olup 4–16 °C civarındadır. En kuru aylar Haziran-Eylül 1mm yağış almakta olup, en yağışlı ay ise Mart ayı olup ortalama 28 mm yağış almaktadır.
Dili	Arapça, Kuzeyde ve Kuzeydoğu'da Kürtçe, Türkmenler'in bulunduğu yerlerde Türkçe.
Ölçü sistemi	Metrik sistem kullanılmaktadır. Yerel ölçü birimleri: 1 dhirra (Bağdat)=74,5 cm 1 dhirra (Musul)=70 cm 1 feddan=5 ha=12,36 acres 1 mann=6 hogga=24 okiya=25 kg 1 tughar=20 wazna=80 mann=2 tonnes
Para Birimi	1 Ekim 2003'ten itibaren Yeni Irak Dinarı (YID) kullanılmaktadır. 1 ABD Doları=1,255 YID; 2007 yılı ortalama döviz kuru 1 ABD Doları=1,196 YID; 30 Haziran 2008 itibarıyla döviz kuru
Zaman Dilimi	GMT'den 3 saat ileri, Türkiye saatinden 2 saat ileridir.
Tatil günleri	14 Temmuz (Milli Gün, 1958 yılında Hashemite rejiminin devrilmesi), Dini Bayramlar (Ramazan ve Kurban Bayramı)

Tablo 1. Temel Ekonomik Göstergeler

	2003	2004	2005	2006	2007
Reel GSYİH'deki Artış (%)	-33,1	23,0	3,3	1,9	5,9
Tüketici Fiyat Enflasyonu (ort, %)	36,3	31,7	31,6	53,2	30,7
Cari İşlemler Dengesi (Milyon Dolar)	-935	-9 676	-152	5 665	5 990
Döviz Kuru (ort) ID:ABD \$	1,936	1,453	1,470	1,466	1,255
Nüfus (Milyon)	26,9	27,5	28,0	28,5	28,9
Toplam Dış Borç (Milyon Dolar, Yıl sonu)	116 100	118 400	109 900	97 860	100 935

Kaynak: Economist Intelligence Unit, Iraq Country Profile 2008.

GENEL BİLGİLER

Siyasi ve İdari Yapı

Eski Mezopotamya kültürlerinden beri insanların yerleşim yeri olan Dicle ve Fırat arasındaki alan Irak sınırları içindedir. 7. ve 8. yüzyıllarda İslam dini yayılmaya başlayınca Bağdat, Abbasi halifeliğinin merkezi haline gelmiştir. 1258 yılında Başkent, Moğollar tarafından ele geçirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu da bu şehri 1534–1535 yıllarından itibaren yaklaşık olarak 400 yıl boyunca yönetimi altında tutmuştur. Birinci Dünya Savaşından sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun üç bölgesi olan Basra, Bağdat ve Musul bir araya getirilerek Irak devleti oluşturulmuştur. 1921–1932 yılları arasında İngilizler uluslararası manda yönetimi çatısı altında Irak devleti'nin kurumlarının oluşturulmasında rol oynamış, 1921'de Hicaz (daha sonra Hashemite tarafından yönetilen ve şu anda Suudi Arabistan'da bulunan) kökenli Hashemite Kralı Faysal'ı başa geçirmiş ve daha önceki Osmanlı memurlarından oluşan ve çoğunlukla Sünniler'den oluşan bir hükümete kademeli olarak yönetimi devretmiştir.

Irak 3 Ekim 1932 tarihinde İngiltere'nin mandasından kurtulduktan sonra bağımsız bir devlet olmuştur. ve ülkenin kontrolünün sağlanması için ordunun kurulması aşamasına geçilmiştir. Ordu ülkenin kuzeyindeki küçük bir Asurlu topluluğa karşı harekete geçince ülkede baş gösteren dini ve etnik tanıma talepleri şiddet kullanılarak bir yıl içinde bastırılmıştır. Ancak olaylar devam etmiş ve ülkede artan gerilim, 14 Temmuz 1958 askeri darbesi ile son bulmuştur. Monarşiye karşı gerçekleştirilen bu darbe sonucunda Abdülkerim Kasım başa geçmiş ve Irak'ta cumhuriyet ilan edilmiştir.

8 Şubat 1963'te yapılan darbe ile Baas Partisi ve Abdüsselam Arif yönetime geçmiş; geçirdiği uzak kazası sonrasında yerine kardeşi Abdurrahman Muhammed Arif getirilmiştir. Haziran 1968'de General Hasan El-Bekr ve Baas partisini destekleyen ordu subayları tarafından gerçekleştirilen darbe ile birlikte Hasan El-Bekr devlet başkanı olmuştur. Bu süreçte Hasan El-Bekr'in yeğeni Saddam Hüseyin önemli bir rol oynamış, güvenlik hizmetleri ve ordu üzerinde hâkimiyet kurmuştur (Kendisi 1979 yılında yönetimi General Baqr'dan devralmıştır). Takip eden 5 yıl süresince Irak askeri subaylar tarafından yönetilmiş, ancak bunun sonucunda da istikrar sağlanamamıştır.

16 Temmuz 1979'da devlet başkanı olan Saddam Hüseyin'in idaresi genel olarak dış askeri müdahaleye dayanmaktaydı. İran'daki 1979 devriminden sonra Irak, İran'ın güneyindeki bölgeleri işgal etmiştir. Bu hareketin temel nedeni ise Shatt al-Arab suyolunun kontrolünü ele geçirmek ve dolayısıyla Körfez'e ulaşımı kolaylaştırmaktı. Ancak Sünni Arapların hâkim olduğu Irak rejiminin bakış açısından bu hareket aynı zamanda İran devrimini destekleyen Irak'taki Şiilere gözdağı vermek amacını da gütmekteydi. Saddam Hüseyin böylece Körfez Araplarını, tüm komşu Arap devletlerini tehdit eden ancak kendi içinde kontrolü zayıf olan Tahran'daki devrimci rejime karşı koruyucu rolü üstlenmiştir.

Başlangıçta gerçekleşen birtakım kazanımlardan sonra ilerlemeler tersine dönmüş, 1982 yılı itibarıyla Irak güçleri kendi alanlarına itilmişlerdir. Temmuz 1988'de Birleşmiş Milletler aracılığıyla taraflar arasında ateşkes imzalanmıştır. 8 yıl süren savaş, Irak'ı finansal açıdan tüketmiştir. Savaşın hasarını gidermek için Körfez ülkelerinden ve Batılı finans kurumlarından yaklaşık 30 Milyar Dolar borç alınmış, alınan borcun faiz taksiti ise 1989 yılı itibarıyla toplam 4,3 Milyar Dolar'ı (ihracat gelirlerinin üçte biri) bulmuştur.

Diğer taraftan Irak, Kuveyt'in petrol fiyatlarını ve dolayısıyla Irak'ın petrol ihracat gelirlerini düşürmek amacıyla kasten kapasitesinden fazla petrol üretimi yaptığını ve iki ülkenin ortak

sınırlarındaki petrol sahalarından Kuveyt'in petrol çaldığını ileri sürerek 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmiş; bunun üzerine 6 Ağustos 1990'da BM 661 sayılı kararıyla Irak'a ekonomik yaptırımlar uygulanmaya başlanmıştır. Nisan 1995'te BM ile petrol karşılığı gıda ithalatı konusunda bir anlaşma imzalanmış, Irak'ın her altı bir ayda 2 Milyar Dolar petrol ihraç etmesine izin verilmiştir. Bunun karşılığında ise gıda maddesi ve temel insani malzemeler ithal edilmesi için fon sağlanmıştır.

Türkiye Irak ile her zaman iyi ilişkiler geliştirme yönünde çaba göstermiş, iki ülke 1955 yılında Bağdat Paktı'nı, 1977'de Kerkük-Ceyhan Petrol Boru Hattı'nı hayata geçirmiştir (Kısa süreli kesintiler olmakla birlikte, Ağustos 2007 itibarıyla Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattı yeniden faaliyete geçirilmiştir). 1980'li yıllarda Türkiye'nin izlediği dışa dönük ve ihracat temelli büyüme politikası neticesinde Irak Türkiye'nin önemli ticaret partnerlerinden biri haline gelmiş, Türk müteahhitleri Irak'ta önemli projeler gerçekleştirmiş; 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi üzerine Irak'a uygulanan ekonomik ambargoların etkisiyle bu ülke ile ticaretimiz kesintiye uğramıştır. 20 Mart 2003'te ABD'nin öncülüğünde başlatılan askeri müdahaleden sonra ise ekonomik kaygılar yerini daha çok siyasi kaygılara bırakmıştır. 22 Mayıs 2003'te Irak'a uygulanan ambargo kaldırılmış, Irak'ta BM gözetiminde ve ABD öncülüğünde yeni bir yönetim kurulmuştur.

Nüfus Yapısı

En son 1997 yılında 21,7 milyon olarak belirtilen Irak nüfusu için güvenilir veri bulmak son derece zordur. IMF'nin tahminlerine göre ülkenin nüfusu 2002–2006 yılları arasında her yıl ortalama % 2,1 oranında artmış ve 2006 yılında 28,5 milyona ulaşmıştır. 1980–1988 yılları arasında meydana gelen İran-İrak Savaşı ve 1990–1991 Körfez Savaşı sonrasında son 20–30 yılda 4 milyondan fazla Iraklı'nın dış ülkelere göç etmiş olmasına rağmen, bir Iraklı kadının ortalama 6 doğum gerçekleştirmesi nedeniyle nüfus artış hızı hala yüksek seyretmektedir. Ülkedeki güvenlik sorunları nedeniyle başka ülkelere göç eden Iraklılar'ın bir kısmı (250 000 kişi) Irak'a geri dönmüş olmasına rağmen göçmenlerin yaklaşık 1,5 milyonu Suriye'de, 500 000 – 750 000'i Ürdün'de, geri kalan kısmın büyük bir çoğunluğu da Mısır ve Lübnan'da yaşamaktadır.

Tablo 2. Nüfus

	2003	2004	2005	2006	2007
Nüfus (Milyon)	26,9	27,5	28,0	28,5	28,9
Yıllar itibarıyla % Değişim	2,2	2,1	2,0	1,5	1,5

Kaynak: Economist Intelligence Unit, Iraq Country Profile 2008.

Mezopotamya'nın verimli düzlüklerine yakınlığı ve hükümetin başkentte bulunması nedeniyle Bağdat ve çevresi, 1997 nüfus sayımına göre nüfusun % 31'ini barındırmaktadır. Bu oranın 2005 yılında da aşağı yukarı aynı seviyelerde olduğu tahmin edilmektedir. IMF'nin Ağustos 2005'te yayınladığı rapora göre nüfusun % 67'si kentlerde yaşamaktadır. Birleşmiş Milletler'in verilerine göre Irak'ta kent nüfusu 1960-2000 yılları arasında yaklaşık olarak % 5 büyüme göstermiştir. Ancak BM Göçmen Bürosu'nun verilerine göre son yıllarda yaklaşık 2,2 milyon Iraklı'nın ülke içinde yer değiştirdiği ve güvenlik kaygıları nedeniyle daha homojen yapıdaki yerleşim bölgelerine göç ettiği tespit edilmiştir.

Tablo 3. Eyaletler İtibarıyla Irak Nüfusu ('000)

	2003	2004
Bağdat	5 139	6 307

Nineveh	2 349	1 353
Basra	1 330	1 932
Babil	1 828	1 424
Dhi Qar	1 537	1 513
Al Tamim	703	871
Diyala	1 436	1 258
Anbar	1 261	1 264
Qadissiya	779	911
Wasit	815	823
Najaf	1 021	956
Salaheddin	1 099	1 008
Maysan	685	825
Karbala	1 047	744
Muthana	514	552
Süleymaniye	1 100	1 645
Erbil	1 100	-
Dohuk	650	-

Kaynak: Economist Intelligence Unit, Iraq Country Profile 2007.

Tablo 4. İşgücü (Milyon)

	2002	2003	2004	2005	2006
Toplam	6,80	6,95	7,10	7,24	7,35

Kaynak: Economist Intelligence Unit, Iraq Country Profile 2007.

Eğitim

Dünya Bankası tarafından 2006 yılında yayınlanan “Dünya Kalkınma Göstergeleri” raporuna göre 2004 yılı için Irak’ta ilkokula yazılma oranı % 98 iken, orta dereceli okullara yazılma oranı % 45, yüksekokula yazılma oranı ise sadece %15 olarak gerçekleşmiştir. Suudi Arabistan’da bu oranlar sırayla % 67, % 68 ve % 28; Mısır’da ise % 101, % 87 ve % 33’tür. Irak’ın eğitim sistemindeki eksikliklerin giderilmesi amacıyla yapılan çalışmalara rağmen eğitim göstergelerinde herhangi bir iyileşme yaşanmamakta olup; öğretmenlerin bir kısmı başka ülkelere göç etmekte, savaş nedeniyle zaten çoğu zarar görmüş olan ve sayıları günden güne azalan okullardan bazıları da bombalama eylemlerine hedef olmaktadır.

“Dünya Kalkınma Göstergeleri” 2004 yılı raporuna göre Irak’ta yetişkin nüfus için okuma yazma oranı % 74, Mısır’da % 71, İran’da % 77, Suudi Arabistan’da % 79 ve Ürdün’de % 90’dır. 2007 yılından bu yana bütçeden eğitim harcamalarına ayrılan pay iki katına (2,6 Milyar Dolar’a) çıkarılmış olup; ilerleyen yıllarda kaliteli bir eğitim sisteminin kurulması sonucunda eşitliğin, istikrarın, ekonomik büyümenin ve daha iyi yaşam koşullarının da sağlanacağı ümit edilmektedir.

Sağlık

Irak’ta işgal sonrasında temel sağlık hizmetlerinin yeniden yapılandırılması ve Dünya Sağlık Örgütü’nün (WHO) önerdiği koruyucu sağlık hizmetlerinin uygulanması için gerekli yatırımların yapılması çalışmaları hâlihazırda sürüyor ise de, verilen hizmetin kalitesi düşüktür. Çocuklarda görülen beslenme bozukluğu oranları, 1990’lı yıllarda Irak’ın Kuveyt’i

işgali ve sonrasında uygulanan yaptırımlar döneminde artmış; Petrol Karşılığı Gıda Programı uygulanmaya başladıktan sonra oranlarda iyileşme görülmüş ve bölge ortalamasına erişilmiştir. 2003 yılından itibaren ise oranlarda yeniden bir gerileme göze çarpmaktadır.

Tablo 5. Beş Yaşın Altındaki Çocuklarda Beslenme Bozukluğu^a (Toplamın %'si)

	1991	1996	2000	2002	2004	2004 ^b	Arap Ülkeleri Ortalaması ^c
Akut Beslenme Bozukluğu	3,0	11,0	7,8	4,0	-	4,4	9,0
Genel Beslenme Bozukluğu	9,0	23,4	19,5	9,4	13,0	11,5	20,0
Kronik Beslenme Bozukluğu	18,7	32,0	30,0	20,1	25,0	27,6	28,0

^a BM Dünya Gıda Programı verileri (16 eyalet için)

^b Merkezi İstatistik Kurumu verileri

^c BM Dünya Gıda Programı verileri

Kaynak: Economist Intelligence Unit, Iraq Country Profile 2006.

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) ölüm oranı verileri, işgal sonrasında beslenme bozukluğundaki artışları yansıtmaktadır. 2000 yılında Iraklı bebeklerin %9,3'ü ilk yaş gününden önce ölmüş, bu oran 2003 yılında %10,7'ye yükselmiştir. İran'da ve Mısır'da bu oranlar %3,3, Suudi Arabistan'da %2,2 ve Ürdün'de %2,3'tür. WHO, 2003 yılında Irak'taki çocuk ölümlerinin %70'inin ishalden ve solunum yolu enfeksiyonlarından kaynaklandığını bildirmiştir. WHO'ya göre 2004 yılında Irak'ta beş yaşından önce ölen çocukların oranı %12,5'tir. Mısır'da bu oran %3,8, İran'da %3,6 ve Suudi Arabistan'da %2,7'dir.

BM'nin son verileri, kırsal alanlarda içme suyuna ulaşım oranının 2000 yılında %46 ve 2002 yılında %48 olduğunu göstermektedir. Bu oran şehirlerde %92'dir. Irak Sağlık Bakanlığı'nın 2004 yılında yaptığı bir araştırmaya göre ilkyardım kliniklerinin üçte biri, hastanelerin sekizde biri, aile planlaması kliniklerinin üçte biri ve çocuk bakımı kliniklerinin yedide biri işgal boyunca ve işgal sonrasında yağmaya ve diğer ciddi hasarlara maruz kalmıştır. WHO'ya göre ülkenin iki ana kamu sağlığı laboratuvarı yıkılmış ve bazı kliniklerin önemli ekipmanları zarar görmüştür.

Irak'ta 2004 yılı verilerine göre her 1000 kişiye 0,7 doktor düşmektedir. Aynı yıl için Suudi Arabistan'da ve Suriye'de bu rakam 1,4'tür. BM verilerine göre 2003 yılındaki işgal sonrasında ülkede bulunan 34 000 doktorun 12 000'i göç etmiş; 250'si kaçırılmış ve 2000'i öldürülmüştür. Yalnızca bu tablo dahi sağlık sisteminde yaşanan yetersizlikleri açıklamaktadır.

Irak Sağlık Bakanlığı'nın 2004 yılı raporuna göre Irak'ın sağlık sistemindeki bir başka problem de, ülkenin resmi bir sağlık politikasının olmaması ve stratejik planlama gibi araçlardan yeteri ölçüde yararlanılamamasıdır. Kısıtlı idari kapasite ve artan yolsuzluk oranları da sağlık yönetimini zorlaştırmaktadır. Ülkede sayıları az da olsa özel hastaneler bulunmaktadır. Temel sağlık hizmeti veren ilk derece sağlık kuruluşları ise yeterli düzeyde mobilize edilememiştir.

Doğal Kaynaklar ve Çevre

Irak'ta arazi şekillerinin ve kaynakların coğrafi dağılımı çok çeşitlidir. Dicle ve Fırat nehirlerinin aşağısındaki alüvyonlu ovalar, verimli toprakları ve bol sulama olanaklarıyla ülkenin can damarıdır. Kuzeydeki dağlık bölgeler ise akarsu vadileriyle ve ekili alanlarla bölünmektedir. Dağların etekleri genellikle verimsizdir ve orta seviyede yağış almaktadır.

Ülkenin yaklaşık beşte birini kaplayan Suriye sınırındaki Cezire Platosu, büyük miktarda ekilebilir alan içermektedir ancak kurumaya yüz tutmuştur. Batı Çölü de ülke topraklarının % 40'ından fazlasını kaplamaktadır.

Su Kaynakları

Dicle ve Fırat nehirlerinin yanı sıra gölleri, bataklıkları ve su depolarıyla Irak komşularıyla karşılaştırıldığında zengin su kaynaklarına sahiptir (Toplam su alanları 4 910 km²'dir). Geçmişte hükümet Türkiye'de ve Suriye'de barajlar kurmayı düşünmüş fakat siyasi engeller ve söz konusu ülkelerle anlaşma imzalanamaması nedeniyle çalışmalar durmuştur.

İşgal öncesinde Irak'ın 140 büyük su arıtma tesisindeki günlük su arıtma kapasitesi 3 milyon m³ iken; elektrik kesintileri ve savaş sonrasında artan yağmalama olayları nedeniyle bugün tesisler toplam kapasitelerinin ancak % 65'i oranında çalışabilmektedir. Irak'ta şu an 13 büyük evsel atık su arıtma tesisi bulunmaktadır. Ülkenin evsel su arıtma kapasitesinin dörtte üçünü oluşturan ve Bağdat'ta bulunan üç tesis çalışmadığı için, 3,8 milyon kişinin atık suları doğrudan Dicle Nehri'ne karışmaktadır.

Petrol ve Doğal Gaz Rezervleri

British Petroleum (BP) petrol şirketinin son tahminlerine göre Irak'ın kesin petrol rezervleri 2007 yılı sonu itibarıyla 115 milyar varildir. Irak'ın petrol rezervleri, dünya petrolünün % 10'unu oluşturmakta olup, Suudi Arabistan ve İran'ın ardından üçüncü sırada yer almaktadır. BP'ye göre Irak'ın doğal gaz rezervleri ise yine aynı dönem için dünya rezervleri toplamının %1,8'sini oluşturmaktadır. Petrol ve doğal gazın yanı sıra ülkede 10 milyar ton fosfat rezervi bulunduğu tahmin edilmekte; Musul yakınlarındaki Mishraq'ta ise sülfür çıkarılmaktadır.

Ulaşım ve Haberleşme

1970'li yıllarda diğer bölge ülkeleri içinde en gelişmiş alt yapıya sahip olan Irak'ta; Körfez Savaşı'ndan sonra bombaların yollara verdiği hasar büyük ölçüde giderilmiş fakat özellikle 1990'lı yıllarda uygulanan ambargo sebebiyle yapılan işler geçici ve yetersiz kalmış, alt yapıda gerekli bakımlar gerçekleştirilememiştir. Diğer alanlarda ise nispeten daha hızlı ilerleme kaydedilmiştir. Örneğin hâlihazırda ülkenin her yerinden mobil iletişim sağlanabilmekte olup, nüfusun % 10'u bu imkândan yararlanmaktadır.

Demir yolu

Irak'ın demiryolu sistemi; Bağdat-Kerkük-Erbil hattı, Bağdat-Musul-Yurubiyah hattı (Türkiye'ye uzanmaktadır), Bağdat-Maaqal-Umm Qasr hattı, Bağdat-Haditha-Qusaybah hattı (Suriye'ye uzanmaktadır) ve Baiji'deki petrol rafinerisini Al Qaim'deki gübre fabrikasına bağlayan hat olmak üzere beş ana hattan oluşmaktadır. Ağustos 2000'de yeniden hizmete giren Musul ve Halep (Suriye) hattı 2003 yılı itibarıyla güvenlik sorunları nedeniyle kapatılmıştır.

2003 işgalinden sonra demir yollarının yeniden yapılandırılması ve daha işlevsel hale getirilmesi çalışmalarına hız verilmiştir. Suriye ve İran sınırlarına uzanan toplam 2 300 km uzunluğunda yeni bir hattın 2010 yılı sonuna kadar tamamlanacağı ve Bağdat metrosunun yeniden kullanılabilir hale getirileceği açıklanmış olmasına rağmen; ülke içinde yaşanan güvenlik sorunları nedeniyle bu çalışmaların uzun bir süre daha hayata geçirilemeyeceği

aşikârdır. Irak Ulaştırma Bakanlığı'nın Kasım 2004 tahminlerine göre, ülkedeki demir yolu sistemi toplam kapasitesinin ancak % 10'u oranında çalışmaktadır.

Kara yolu

Irak toplam 39 000 km uzunluğunda kara yoluna sahip olmakla beraber, bunun yalnızca 2 000 km'si motorlu taşıt kullanımına elverişli durumdadır. Nitekim 1991 Körfez Savaşı'ndan sonra yolların yeniden inşası için yapılan çalışmalar başarıyla tamamlanmış, fakat 2003 yılından sonra başta Bağdat-Ürdün sınırı arasındaki otoyol olmak üzere yollar ve köprüler yeniden hasar görmüştür. Ülkenin kara yolu altyapısının etkin ve verimli şekilde işler hale getirilmesi, hem insan hem de mal/hizmet taşımacılığında önemli avantajlar sağlayacaktır.

Hava yolu

Bağdat'ta biri uluslararası olmak üzere iki adet havaalanı, Basra'da ve Erbil ve Süleymaniye'de birer adet uluslararası havaalanı; Musul ve Kerkük'te ise orta ölçekli yerel havaalanları bulunmaktadır. İşgal öncesinde askeri üs olarak kullanılan Al Najaf Havaalanı da uluslararası düzeyde bir havaalanına dönüştürülmektedir. Bağdat havaalanı işgal sırasında kullanılamaz hale gelmiş, Ağustos 2004'te yeniden Irak kontrolüne geçmiştir. Iraq Airways, Bağdat-Amman hattında Royal Jordanian ile ortak sefer düzenlemektedir. Alman DHL şirketinin de Bağdat'a seferleri bulunmaktadır. Bağdat'ı Kuveyt'e ve Ürdün'e (Amman) bağlayan uçuşlar askeri programa bağlanmıştır. Iraq Airways'in hisselerinin % 75'inin satılması ve yerine İraçiya isimli yeni bir hava yolu şirketinin kurulması düşünülmektedir. Irak hükümeti Bağdat'tan komşu ülkelere doğrudan seferler düzenlenmesi için resmi görüşmeler yürütmüş, bu görüşmelerin sonucunda Kasım 2005'te 25 yıl aradan sonra İran'a ilk sefer düzenlenmiştir.

Aralık 2006'da Avusturya Havayolları Erbil'e haftalık seferler düzenlemeye başlamıştır. Ayrıca Ürdün'den ve İstanbul'dan Erbil'e ve Süleymaniye'ye haftanın üç günü uçuş yapılmaktadır. Erbil Havaalanı'nın yolcu kapasitesinin yıllık 2,75 milyona çıkmasını sağlayacak yeni bir terminalin yapımına da başlanmıştır. Irak'ın dış dünyayla iletişiminin sağlanması ve ülkenin yeniden inşası çalışmaları için gerekli malzemelerin ve insan gücünün ülkeye etkin bir şekilde sevk edilebilmesi için hava yolu seferlerinin artırılması önem taşımaktadır.

Tablo 6. Bağdat Havaalanı'ndan Gerçekleştirilen Uçuşlar

Hava yolu Şirketi	Variş Yeri
Irak Havayolları (Iraqi Airways)	Amman, Şam, Kahire, Tahran, Beyrut, Dubai
Irak Havayolları (Iraqi Airways)	Basra, Erbil, Süleymaniye
Jupiter Havayolları (BAE merkezli bir özel hava yolu şirketi)	İstanbul, Beyrut, Kahire, Dubai
Flying Carpet	Beyrut

Kaynak: DEİK Irak Ülke Bülteni, Mayıs 2008.

Deniz yolu ve Limanlar

Restorasyon çalışmalarından sonra Haziran 2003'te yeniden açılan Umm Qasr Limanı, Irak'ın en büyük ticari limanıdır. Limanın Basra ve Khor al-Amaya'daki petrol istasyonlarına

bağlanması planlanmaktadır. Ülkenin ikinci büyük limanı olan Khawr al-Zubayr'ın yönetimi, 2005 yılında Irak hükümetine devredilmiştir.

Irak'a Türkiye'den yapılan nakliyelerde Mersin çıkışlı bir aracın Habur'a ulaşım süresi ortalama 24–30 saat iken, İstanbul çıkışlı bir aracın Habur'a ulaşım süresi ortalama 48–60 saattir. Mersin veya İstanbul'dan çıkış yapan bir aracın gidiş-dönüş sefer süresi ortalama 18–21 gündür.

Haberleşme

2003 yılından sonra sektörde yaşanan iyileşmelere rağmen Irak'ın telekomünikasyon altyapısı hala istenen düzeyde bir gelişim sergileyememiştir. Irak Telekomünikasyon ve Posta Şirketi (ITPC), Irak'ın haberleşme ve posta hizmetlerinden sorumlu birimdir. Irak'ta işgal öncesi dönemde 833 000 olan sabit hat abone sayısının Nisan 2007 itibarıyla 1 milyona ulaştığı ve abonelerin yarısının Bağdat çevresinde yaşadığı tahmin edilmektedir. Pahalı olsa da ülkede ulusal ve uluslararası görüşmelerin en güvenilir biçimde mobil telefonlar aracılığıyla yapılabilmesi, sabit hat aboneliğinin önündeki en büyük engellerdendir. Irak Telekomünikasyon ve Posta İşletmesi (ITPC), bakır telefon kablolarının yerine fiber-optik kablolar döşenmesi çalışmalarına başlamıştır.

Telekom alanında uzmanlaşmış uluslararası bir firmanın tahminlerine göre 2006 yılı sonu itibarıyla Irak'ta 9,34 milyon mobil telefon abonesi bulunmakta olup; pazarın % 34'üne ulaşılmaktadır. Ancak bazı ailelerde bir aboneliğin ortak kullanılıyor olması gibi nedenlerle toplam mobil telefon kullanıcılarının sayısının bireysel abonelerin sayısından daha fazla olduğu öne sürülmektedir.

Irak'ta bir mobil telefon ağının kurulmasındaki güçlükler ve siyasi nedenler dolayısıyla Aralık 2003'te Telekomünikasyon Bakanlığı, ülkenin kuzeyinde, merkezinde ve güneyinde üç ayrı konsorsiyuma iki yıllık GSM lisansı verileceğini açıklamıştır. AsiaCell, MTC Atheer ve Korek; faaliyet izni verilen GSM operatörleridir.

İşgal öncesinde ülkenin güneyinde ve merkezinde internet erişimi birkaç internet cafe ve özel kullanıcı ile sınırlı iken; işgal sonrasında internet kullanımı özellikle otellerde ve Bağdat ve Basra çevresindeki internet kafelerde yaygınlaşmıştır. 2006 yılı itibarıyla nüfusun % 1,5'i internet hizmetinden yararlanmaktadır.

Tablo 7. Irak'taki İnternet Abonelerinin Sayısı

2003 öncesi	4 500
Nisan 2007	261 000

Kaynak: DEİK Irak Ülke Bülteni, Mayıs 2008.

Medya

Saddam Hüseyin rejiminin 2003 yılında devrilmesinden sonra Irak medyasında köklü bir dönüşüm yaşanmıştır. Sıkı bir denetime tabi az sayıda medya organı yerine ülkede şu an yüzlerce yayın organı ve çok sayıda radyo ve TV istasyonu faaliyet göstermektedir. Medya şirketlerinin finansal açıdan sürekliliği, güvenlik sorunları nedeniyle etkilenmektedir.

Ülkede Kürtçe ve Arapça dillerinde birçok gazete yayınlanmaktadır. Al-Sabah, Al-Zaman, Al-Mada, Al-Mashriq, Al-Dustur ve Al-Manarah bunlardan bazılarıdır. Ayrıca Al-Cezire, Al-Arabiya ve Al-Sharqiya gibi ulusal kanalların dışında ülkede Amerikan kökenli Al-Iraqiya ve

Al-Hurra televizyon istasyonları ve İran kökenli Al-Alam televizyonu ile İngiliz kökenli BBC, Fransız Monte Carlo ve Amerikan Sawa ve Free Iraq radyoları yayın yapmaktadır. Iraklı seyircilerin yaklaşık % 70'i uydu kanallarını takip etmektedir.

Tablo 8. Irak Medyası

	Ticari TV Kanalı Sayısı	Ticari Radyo Kanalı Sayısı	Bağımsız Dergi ve Gazete Sayısı
2003 öncesi	0	0	0
Mart 2006	54	114	268

Kaynak: DEİK Irak Ülke Bülteni, Mayıs 2008.

Enerji Temini

BM ve Dünya Bankası'nın Ekim 2003 değerlendirmesine göre, Mart 2003 işgalinden önce Irak'ın ulusal elektrik kapasitesi günlük yaklaşık 4 500 megavat iken, savaş sonrasında yaşanan tahribat ve petrol boru hatlarına düzenlenen yağmalama ve sabotaj eylemleri nedeniyle petrol arzında düşüş yaşanmış, bu da enerji arzının önemli ölçüde azalmasına neden olmuştur. Nitekim petrol stoklarına yönelik yapılan eylemler, petrolle çalışan santrallerin enerji üretimini doğrudan etkilemektedir. Bunun yanında pilon ve voltaj nakil hattı gibi elektrik tesisatlarına da işgal sonrasında politik amaçlı birçok eylem düzenlenmiştir. Sonuç olarak 2003 sonrasında Irak'ın enerji temininde meydana gelen hasar, neredeyse 1991 savaşındaki hasara yaklaşmıştır.

Tablo 9. Elektrik Üretimi

	1990	2003		2004	2006	2007
	Yıllık	Mart ^a	Haziran ^b	Haziran ^b	Ocak	Mart ^c
Günlük Üretim (Megavat)	5 100	4 500	3 222	4 273	3 870	4 373

^a *BM/Dünya Bankası savaş öncesi verileri*

^b *Geçici Koalisyon Hükümeti verileri*

^c *Meclis Raporu, Bölüm 2207.*

Kaynak: Economist Intelligence Unit, Iraq Country Profile 2007.

Temmuz 2008 itibarıyla elektrik arzının, talebin yalnızca % 51'ini karşılayabildiği belirtilmektedir. Nitekim Irak Elektrik Bakanlığı'nın verilerine göre, Irak'taki elektrik üretim santralleri tam kapasite ile çalışmamakta ve üretilen elektrik enerjisinin dağıtım ağları üzerindeki kayıp oranı % 30'a kadar çıkmaktadır.

Yaşanan enerji sıkıntısı nedeniyle ülkede günde ortalama 10,9 saat elektrik verilmektedir. Bağdat'ta bu miktar 5 saatin altına kadar düşmektedir. Sürdürülebilir bir ekonomik büyüme açısından bu sürenin artırılması ve normal hale dönüştürülmesi bir ön şarttır. Ancak Iraklı yetkililer bu sorunun aşılacağını düşünmekte ve 2006 yılında hazırlanan 10 yıllık Elektrik Master Planı'nda da belirtildiği üzere 2009 yılından sonra dışarıdan elektrik ithal edilmemesi planlanmaktadır.

Birleşmiş Milletler Petrol Karşılığı Gıda Programı

BM Güvenlik Konseyi'nin 986 nolu yasa tasarısı ile 14 Nisan 1995'te yürürlüğe giren Petrol Karşılığı Gıda Programı, 2003 işgalini takiben 21 Kasım 2003 tarihinde sona ermiştir. Program, Irak'ın dünya piyasasına petrol satıp karşılığında gıda, ilaç ve diğer insani

ihtiyaçları alabilmesini amaçlamakta olup, 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrasında ülkeye uygulanan uluslararası yaptırımlardan Irak vatandaşlarının çok fazla etkilendiği gerekçelerine karşılık düzenlenmiştir. Mayıs 1996'da Anlaşma Memorandumu imzalanmış, programın nasıl uygulanacağı karara bağlanmıştır.

Program Aralık 1996'da başlamış ve Mart 1997'de ilk gıda kolileri ülkeye ulaşmıştır. Programın yürütülmesinde belli şartlar karşılancaya kadar malın üçüncü bir şahsın kontrolü altında tutulması sistemi benimsenmiştir. Buna göre Irak'tan ihraç edilen petrolün karşılığı alıcı tarafından Irak hükümetine doğrudan verilmek yerine bir hesap numarasına yatırılmakta, daha sonra yatan paranın bir kısmı savaş onarımı için Kuveyt'e, bir kısmı Irak'taki BM faaliyetlerine aktarılmakta, kalan miktar (gelirin büyük bir kısmı) Irak hükümeti tarafından ambargo altında olmayan gıda ve ilaç gibi ihtiyaçların alımında kullanılmakta idi.

Program kapsamında toplam 65 Milyar Dolar değerinde Irak petrolü dünya piyasasına sunulmuş, bu fonların 46 Milyar Dolar'ı gıda ve ilaç gibi ihtiyaçların alımı için harcanmıştır. Kalan miktarın %25'i Kuveyt'e savaş tazminatı olarak verilmiş, %2,2'si de BM'nin idari maliyetlerinin ve silah denetleme programının maliyetlerinin karşılanmasında kullanılmıştır.

GENEL EKONOMİK DURUM

Ekonomik Yapı

Ülke 1980'li yıllarda İran'a savaş açmış ve BM tarafından 1990 yılından beri uygulanan ekonomik yaptırımlardan dolayı ekonomik krize girmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Mayıs 2003 yılında aldığı 1483 sayılı karar gereğince Irak üzerine uygulanan yaptırımlar kaldırılmış olmasına rağmen ülkenin yeniden yapılanmasına dönük sorunlar devam etmektedir. Irak ekonomisinin temeli olan petrol sanayinin, savaş sırasında ve sonrasında aldığı hasarlar giderilmeye devam etmektedir. Petrol ihracatını artırmak amacıyla atılan adımlar ise, girişilen sabotaj eylemleri nedeniyle başarıya ulaşamamış, petrol üretimini artıracak yeni yatırımların gerçekleştirilmesi mümkün olamamıştır. Nitekim 2003 yılında günlük petrol üretimi ortalama 2 milyon varil iken, 2008 yılının ilk yarısında günlük ortalama üretim 2,4 milyon varile yükselmiştir. Ayrıca bir başka yapısal sorun da petrol ürünlerinin fiyatlarının yüksek seyretmesi nedeniyle ülkede kara borsanın ve petrol kaçakçılığının oluşmasıdır.

Irak'ın yeniden yapılandırılması ve rehabilitasyonu, yeni iş alanlarının yaratılması, güvenli bir ortamın ve ekonomik büyümenin sağlanması amacıyla hükümetin yaptığı harcamalar ve yabancı ülkelere elde edilen bağışlar ülkenin yeniden yapılanmasında yeterli olmamıştır. Orta vadede bu alanda bir gelişme sağlanması beklenmemekte olup; uzun vadede başarılı bir kalkınma için hükümetin uygulayacağı politikalar önem arz etmektedir.

Tablo 10. Sektörler İtibarıyla Reel GSYİH (%)

	2003	2004	2005	2006	2007
Tarım	14,3	11,4	12,6	12,2	11,9
Sanayi	53,3	60,2	57,2	57,7	58,8
Hizmetler	27,8	25,7	27,4	27,3	26,7

Kaynak: Economist Intelligence Unit, Iraq Country Profile 2008.

Güvenilir istihdam verilerine ulaşmak güç olsa da, Irak'ta çalışanların yaklaşık üçte birinin önceki rejimde olduğu gibi devlet tarafından istihdam edildiği tahmin edilmektedir. Petrol dışı sektörlerdeki temel ekonomik faaliyetlerin yıllardır büyük şehirlerde yoğunlaşması

nedeniyle tarım sektörünün GSYİH'ye katkısının azaldığı belirtilmektedir. Nitekim IMF'nin 2007 yılı tahminlerine göre petrol sektörünün GSYİH içindeki payı % 60 olarak gerçekleşmiştir ve petrole olan bağımlılığın ilerleyen yıllarda da sürmesi beklenmektedir. İmalat sektörünün gelişimi ise 2003 yılı sonrası artan şiddet olayları nedeniyle yavaşlamıştır.

Tablo 11. Karşılaştırmalı Ekonomik Göstergeler, 2007

	Irak ^a	İran ^a	Suudi Arabistan ^a	Ürdün ^b	Suriye ^a
GSYİH (Milyar Dolar)	60,1	259,6	382,0	15,8	41,2
Kişi Başı GSYİH (Dolar)	2 078	3 648	15 708	2 683 ^a	2 067
Satın Alma Gücü Paritesi ile Kişi Başı GSYİH (Dolar)	3 536	10 614	22 806	4 756 ^a	4 318
Tüketici Fiyat Enflasyonu (% Ort)	30,7 ^b	17,1 ^b	4,1 ^b	5,4	12,2
Cari İşlemler Dengesi (Milyar Dolar)	6,0	31,2	85,6	-2,8	1,5
Cari İşlemler Dengesi (GSYİH'nin %'si)	10,0	12,0	22,4	-17,5	3,6
Mal İhracatı, fob (Milyar Dolar)	38,1	90,5	226,5	5,7	11,7
Mal İthalatı, fob (Milyar Dolar)	-25,7	-53,9	-82,6	-12,0	-10,5
Dış Borç (Milyar Dolar)	100,9	20,7	58,6	8,1 ^a	6,5

^a EIU tahmini ^b Gerçekleşen

Kaynak: Economist Intelligence Unit, Iraq Country Profile 2008.

Ekonomik Performans

Ekonomik Büyüme

2003 yılındaki Amerikan işgalinin ardından Irak Merkez Bankası (CBI), 1991-Haziran 2003 arası süreyi kapsayan ve ilk kez resmi düzeyde ekonomik tahminlerin yer aldığı özel bir istatistikî bülten yayınlamıştır. Bu bültendeki verilere göre 1991 yılında reel GSYİH'de yıllık % 56 oranında bir düşüş göze çarpmaktadır. 1991'deki Körfez savaşı altyapıda büyük hasarlara ve sanayi ve hizmet sektörlerinde de büyük zarara yol açmıştır. Bir yandan yaptırımlarla boğuşan ülke, 1996 yılında uygulanmaya başlayan petrol karşılığı gıda programına kadar ekonomik anlamda bir türlü toparlanamamıştır.

Söz konusu program kapsamında imalat sanayi tam toparlanmaya başladığı sırada 2003 yılında ülke yeniden savaşa sürüklenmiştir. Fiziki altyapı kapsamında petrol ve elektrik üretimi 2003 işgalinden en fazla hasar gören alanlar olmuştur. İşgal öncesinde ham petrol üretimi günlük 2,5 milyon varil iken, 2003 yılı Nisan ayında neredeyse hiç üretim gerçekleşmemiş, aynı yılın Haziran ayına kadar hiç petrol ihraç edilememiştir.

Bilindiği üzere savaş sonrası ülkede patlak veren isyanlar daha çok yabancıları ve Iraklı müteahhitleri hedef almış, bu kişilerden bazıları rehin alınmış ya da öldürülmüştür. Bu olaylar ülkedeki yeniden inşa sürecini zayıflatmış ve birçok ülke kendi vatandaşlarına Irak'ı terk etmelerini ya da Irak'a seyahatlerini ertelemelerini tavsiye etmiştir. 2003 yılından itibaren sabotaj eylemleri ve güvenlik sorunları devam etmekte olduğundan yıllık ortalama petrol üretimi 1,9-2 milyon varil düzeyinde gerçekleşmektedir. IMF'nin tahminlerine göre petrol dışı sektörlerde de benzer bir durum yaşanmış; 2005 ve 2006 yıllarında petrol dışı sektörlerde reel GSYİH artış oranı sırayla % 12 ve % 7,5 olarak gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak, IMF'nin tahminleri 2004 yılında ekonominin reel anlamda % 23 oranında büyüdüğünü göstermekte olup; EIU'nun 2007 yılı için büyüme tahminleri % 5,9'dur. 2008 yılında ise reel büyümenin % 6,6 düzeylerinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

Enflasyon

İşgal sonrasında altyapının çökmesi nedeniyle bazı ürünlerin temin edilememesi, BM gibi uluslararası yardım kuruluşlarının yardım paketlerini dağıtmada karşılaştıkları güçlükler ve ABD Doları'nın değerindeki dalgalanmalar, 2003 yılı sonrasında enflasyonist baskılara yol açmıştır. Mart-Temmuz 2003 arasında Irak Merkez Bankası (CBI) tarafından aylık tüketici fiyat enflasyonu verileri yayınlamamıştır ancak 2003 yılı için ortalama enflasyon oranının % 33,6 olarak gerçekleştiği tahmin edilmektedir.

Rejim değişikliğinden sonra Yeni Irak Dinarı'nın (NID) piyasaya sürülmesinin ilk etkileri deflasyonist olmuştur. Çünkü NID itibar kaybetmiş olan eski dinarın yerine geçmiş ve ithal enflasyonunu hafifletmiştir. İşleyen bir kamu sektörünün kademeli olarak yeniden kurulması ve altyapı hizmetlerinin yavaş da olsa yenilenmesi darboğazları ortadan kaldırmıştır. Fakat özel sektör ücretlerinin artması sonucunda ülke genelinde ve özellikle kırsal alanlarda satın alma gücünün ani şekilde yükselmesi, yüksek işsizlik oranları ile bir miktar baskılansa da tüketici talebini net olarak artırmıştır. Rafineri ürünlerde karaborsanın üstesinden gelmek için yurt içine yönelik yakıt sübvansiyonları kolaylaştırılmış, fakat ne yazık ki bu uygulama da enflasyonla sonuçlanmıştır. CBI'ya göre 2006 yılında enflasyon oranı % 53'e yükselmiş, aynı yılın sonunda neredeyse % 65 sınırına dayanmıştır. 2004–2005 yılları arasında ise % 32 dolaylarında seyretmiştir.

Tablo 12. Tüketici Fiyat Enflasyonu (%)

	2003	2004	2005	2006	2007
Tüketici Fiyatları (ort)	36,3	31,7	31,6	53,2	30,7

Kaynak: Economist Intelligence Unit, Iraq Country Profile 2008.

Ekonomi Politikası

Irak hükümetinin ekonomi politikası, petrol üretiminin sürdürülebilir düzeyde artırılması ve böylece ekonomik büyümede ve istihdamda istenen hedeflere ulaşılması esasına dayanmaktadır. Nitekim ülke ekonomisindeki sorunların en önemlisi işsizliktir. Irak kaynaklı resmi verilere göre ülkede % 30-50 oranında seyreden işsizliğin temelinde; ülkede faaliyet gösteren yabancı şirketlerin sayısında 20 yılı aşkın süredir yaşanan azalma, devlet himayesindeki şirketlerde yeni üretim metotlarının kullanılmaması ve dolayısıyla işgörenlerin niteliklerini geliştirememeleri yatmaktadır.

1990 sonrası ülkede reaktif bir ekonomi politikası izlenmiş, verimsiz uygulamaların ancak olumsuz sonuçları gözlenince terk edilmesi yöntemi benimsenmiştir. Bu nedenle özel sektörde yasa dışı ticaret, mal kaçakçılığı ve kara borsada döviz işlemleri yaygınlaşmıştır. Bunun yanında ithal hammadde kıtlığı yüzünden imalatta hızlı düşüşler yaşanmış, tarım sektörü daha fazla ön plana çıkmış ve çiftçilerin tarım alanlarını artırmaları desteklenmiştir. Günümüzde ise çiftçilere verilen bu yardımlar önemli ölçüde azalmış olduğundan tarım sektörünün hem bu güçlüklerle; hem de önceki yıllarda izlenen verimsiz politikaların ve savaş sonrası tahribatın olumsuz etkileriyle başa çıkması beklenmektedir.

Tablo 13. Ekonomik Projeksiyon Özeti (2008-2009, Aksi belirtilmediği sürece % olarak)

	2006 ^a	2007 ^a	2008 ^b	2009 ^b
Reel GSYİH'deki Artış (%)	1,9	5,9	6,6	6,7
Tüketici Fiyat Enflasyonu (Ort)	53,2 ^c	30,7 ^c	4,1	5,4
Petrol Üretimi (1000 varil/gün, ort)	1 902 ^c	2 093 ^c	2 460	2 706
Bütçe Dengesi (GSYİH'nin %'si)	14,1	11,7	26,0	7,3
Mal ihracatı, fob (Milyar Dolar)	28,4	38,1	72,1	66,7
Mal ithalatı, fob (Milyar Dolar)	21,5	25,7	37,3	45,0
Cari Hesap Dengesi (Milyar Dolar)	5,7	6,0	24,9	10,5
Cari Hesap Dengesi (GSYİH'nin %'si)	13,4	9,7	29,6	11,1
Döviz Kuru (Ort, ID:ABD\$)	1,466 ^c	1,255 ^c	1,202	1,195
Dış Borç (Yıl sonu, Milyar Dolar)	97,9	100,9	68,0	50,3

^a EIU tahmini

^b EIU öngörüsü

^c Gerçekleşen

Kaynak: Economist Intelligence Unit, Iraq Country Report, Eylül 2008.

Geçici Koalisyon Hükümeti Tarafından Gerçekleştirilen Reformlar

Irak Geçici Koalisyon Hükümeti (CPA) yönetimde kaldığı süre boyunca (21 Nisan 2003–28 Haziran 2004) özellikle özel sektörde birçok reformu yürürlüğe koymuştur. Bu süre içinde Irak Merkez Bankası (CBI) bağımsız bir kuruluş olarak yeniden yapılandırılmış ve para politikasını özerk bir biçimde belirleme yetkisiyle donatılmıştır. Ayrıca yeni bir para birimi (Yeni Irak Dinarı, NID) piyasaya sürülmüş, şirketlere ve bireylere vergi numaraları verilmiş, gümrük vergileri işler hale getirilmiştir.

Ülkede bankacılık sektörünün gelişmemiş olması, etkin bir para politikası uygulanmasını da zorlaştırdığı için Eylül 2003'te Geçici Koalisyon Hükümeti, Merkez Bankası Yasası ile birlikte ülkedeki bankacılık işlemlerinin neredeyse tüm yönlerini kapsayan Irak Bankacılık Yasası'nı çıkarmıştır. Çok sayıda yabancı bankaya ülkede faaliyette bulunma izni verilmiştir. Yine aynı tarihte çıkarılan Yabancı Sermaye Kanunu'na göre ise yabancı şirketlere, enerji sektörü dışında faaliyet gösteren Irak şirketlerinde % 100'e varan oranlarda hisse sahibi olabilmek imkânı tanınmıştır.

Irak gelirlerinin büyük kısmı geçmişten bu yana doğrudan vergiler yerine petrol gelirlerine dayansa da Geçici Koalisyon Hükümeti ülkede yeni bir vergi sistemi kurmuş ve IMF'nin tahminlerine göre 2006 yılında toplam vergi gelirlerinde bir artış sağlanmıştır. Buna göre 2006 yılında elde edilen vergi gelirleri, toplam gelirin %1'ini oluşturmaktadır. En yüksek gelir dilimine (yıllık yaklaşık 700 Dolar ve üzeri) uygulanan gelir vergisi oranı %15 iken; kurumlar vergisi oranı sabit oranda (%15) uygulanmaktadır.

SEKTÖRLER İTİBARIYLA IRAK EKONOMİSİ

Tarım

Fırat ve Dicle nehirleri ile sulanan, zengin ve verimli topraklara sahip olan Mezopotamya ovaları, Irak'ın en verimli tarım alanlarını oluşturmaktadır. Ayrıca bilindiği gibi Mezopotamya, organize tarımın doğduğu yer olarak kabul edilmektedir. Tuzlanma ise eski çağlardan beri problem olmuş, drenaj çalışmaları ile su tabakası seviyesi alçaltılmaya çalışılmıştır. Irak'ın ekilebilir alanı yaklaşık 8 milyon hektar civarında iken, bu alanın bir

yılda ancak 4–5 milyon hektarı işlenebilmektedir. Irak'ta tarım sektörü, GSYİH'ye katkı yapan ikinci büyük sektör olup; toplam işgücünün dörtte birini istihdam etmektedir.

İran-İrak savaşı boyunca azalan döviz gelirlerinin yarattığı olumsuzluğun giderilmesi için hükümet tarımsal üretimi artırmak istemiş, ancak sektörün performansı düş kırıcı olmuştur. 1958'de başlayıp 1980'lere kadar süren tarım alanlarının reformu süresince hükümet tarım alanlarına el koymuş, bu topraklar daha sonra işlenebilirlik temeline göre değil, adaletsiz bir şekilde dağıtılmıştır. Böylece devlet en büyük mal sahibi haline gelmiş ve köylüler devlete toprak karşılığı yıllık kiralar ödemiştir. Bazı yoksul çiftçilerin geçimlerini iyileştirse ve kırsal ekonominin ulusal ekonomi ile bütünleşmesine katkı sağlasa da, bu önlemler aslında ekonomik değişiklikler sonucu toplam zirai üretimde düşüşlere yol açmıştır.

1980'lerin sonunda gerçekleştirilen ekonomik reformlarla fiyatların kontrolü piyasa koşullarında belirlense de, tarım ürünlerinin fiyatları devlet tarafından belirlenmeye devam etmiş ve bu durum çiftçiler için büyük bir dezavantaj oluşturmuştur. Çiftçilikle ilgili alt yapı çalışmalarının büyük oranda ihmal edilmesi ve ambargo nedeniyle verimlilik üzerinde ağır bir yük yaratmıştır. 1990 yılından sonra sebze ve tahıl hasatı güneyde ve merkezde üçte bir oranında azalmıştır. Kürtlerin yaşadığı bölgeler ise merkezi hükümet ile gergin ilişkiler yüzünden uzun bir süre Bağdat denetimindeki verimli alanların dışında kalmıştır. Ülkenin geri kalan çiftçilik faaliyetlerine hâkim olan büyük devlet çiftlikleri ise, 1988–1989 arasında özelleştirilmiştir.

1997 yılında petrol karşılığı gıda programının uygulanmasından sonra gıda talebi ithal edilen ürünlerden karşılandığı ve yurt içindeki üreticiler devletin yaptığı gıda bağıışı destekleriyle rekabet edemediği için tarım üretimi aniden düşmüştür. Nüfusun büyük bir çoğunluğu hala devlet tarafından finanse edilen gıda yardımlarına muhtaçtır. Periyodik olarak meydana gelen kuraklıklar da tarımsal üretimdeki düşüşte rol oynamaktadır. Gıda ve Tarım Örgütü'nün (GTÖ; *The Food and Agriculture Organisation, FAO*) Irak tarımı ile ilgili yürüttüğü bir araştırmaya göre; arpa üretimindeki düşüş nedeniyle 2003 yılında toplam tahıl üretimi 3,5 milyon tona gerilemiştir.

Tablo 14. Tarımsal Üretim (ton)

	2003	2004	2005	2006
Arpa	861 000	805 000	754 000	600 000
Hurma	868 000	875 000	404 000	404 000
Mısır	233 000	416 000	401 000	401 000
Darı	2 000	4 000	4 000	4 000
Zeytin	4 000	3 000	3 000	3 000
Buğday	2 329 000	1 832 000	2 228 000	2 228 000

Kaynak: *Economist Intelligence Unit, Iraq Country Profile 2007.*

ABD Tarım Departmanı'nın (*The US Department of Agriculture, USDA*) Haziran 2004 tahminlerine göre Irak, üretimi artırmak ve Genel Dağıtım Sistemi (*Public Distribution System, PDS*) aracılığıyla gıda dağıtmak için tarım girdisi ithal etme zorunluluğu içerisinde. Hububat ithalatının büyük kısmı Avustralya'dan sağlanmaktadır.

Eylül 2004'te Dünya Gıda Programı çerçevesinde Irak'ta yürütülen ulusal bir gıda araştırmasının sonuçlarına göre, Irak nüfusunun dörtte biri PDS aracılığıyla ulaştırılan gıdaya muhtaç, dokuzda biri PDS'ye rağmen aşırı derecede yoksul ve gıda güvenliğinden yoksun, ayrıca yedide biri de gıda güvenliğinden yoksunluk sınırındadır. Ülkedeki siyasi

istikrarsızlık ve çatışmalar nedeniyle dağıtımda aksaklıklar yaşandığı ve muhtaç kişilere yardımların ulaştırılmasında sorun çıktığı bilinmektedir.

Madencilik ve Maden İşleme

Petrol Üretimi ve İhracatı

Petrol, Irak ekonomisinin dayandığı temel sektördür. Nitekim 2006 yılında ham petrol ihracat gelirleri Milli Gelir'in % 60'ını, kamu gelirlerinin ise % 89'unu oluşturmuştur.

Irak'ın Kuveyt'i işgalinden sonra BM'nin uyguladığı ambargo nedeniyle petrol üretiminde aşırı bir düşüş yaşanmıştır. Temmuz 1990'da günlük petrol üretimi 3,5 milyon varil iken 1991'de 300 000 varile kadar gerilemiştir. 1997 yılından itibaren petrol karşılığı gıda programı kapsamında üretim artmaya başlamış ve nihayet yaptırım öncesi seviyelere yaklaşmıştır. BM'nin 2000 yılında yayınladığı bir raporda, Irak'ın petrol üretim maliyetinin 0,6 Dolar/Varil olduğu bildirilmektedir. Orta Doğu ülkelerinde (Irak hariç) ise bu rakam ortalama 1,5 Dolar/Varil civarındadır.

Tablo 15. Ham Petrol Üretimi ve İhracatı (1000 varil/gün)

Yıllar	Üretim	İhracat
1976-1980 ^a	2 690	2 504
1981-1986 ^a	1 200	961
1995	550	250
1996	580	275
1997	1 150	840
1998	2 110	1,795
1999	2 523	2 203
2000	2 568	2 243
2001	2 355	2 030
2002	2 014	1 689
2003	1 329	818
2004	1 995	1 545
2005	1 816	1 410
2006	1 902	1 500
2007	2 541	2 001
2007 ^b	999	752
2008 ^b	1 179	955

^a: EIU tahmini   ^b: Ocak-Mayıs dönemi

Kaynak: Economist Intelligence Unit, Iraq Country Profile 2007.
DEİK Irak Ülke Bülteni, Mayıs 2008.

Irak'taki rejimin dağılmasından önce ülkenin ihraç petrollerinin % 40'ının taşındığı Kerkük-Ceyhan petrol boru hattına 2003 işgali sonrasında düzenlenen saldırılar günlük petrol üretimini yavaşlatsa da, Basra'daki güney terminalinin kullanımı ile 2004 yılı başlarında petrol ihracatında önemli bir artış yaşanmıştır. Fakat 2004'ün ikinci çeyreğinden itibaren ilerleme durmuş ve güneydeki boru hattına yapılan sabotajlar sonucu ihracat sık sık kesintiye uğramıştır.

Iraklı petrol yetkilileri, yağmalama ve bombalama eylemlerine bağlı kayıpların 6–9 Milyar Dolar olduğunu belirtmektedirler. Haziran 2003 ile Temmuz 2005 arasında ülkenin boru hatlarına ve tesislerine 248 saldırı gerçekleştirilmiştir. Bu sabotajlar nedeniyle 2005 yılında petrol üretimi 1,8 milyon varil/gün seviyesinde kalmıştır. 2006 yılından itibaren 14 000 Iraklı asker ülkenin petrol alt yapısını korumak için görevlendirilmiş, ancak yağmalama ve bombalama eylemleri devam etmiştir. Irak'ın petrol ihracatının % 90'ının gerçekleştirildiği, ülkenin güneyinde bulunan Basra ve Khor al-Amaya'daki petrol ihraç noktalarına düzenlenen saldırılar ise bu terminallerin kullanımını sekteye uğratmıştır. Bu nedenlerle 2006 yılı sonu ve 2007 yılı Ocak ayı itibarıyla petrol üretimindeki düşüşler devam etmiştir. 2007 sonu itibarıyla Irak'ta ham petrol üretimi savaş öncesi seviyeye ulaşmıştır. Bu gelişmede en çok ülke güvenliğindeki kısmi iyileşme ve petrol üretim bölgelerine ve petrol boru hatlarına yapılan saldırılardaki kısmi azalma etkili olmuştur.

Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı Sistemi (Kerkük-Yumuratlık Boru Hattı)

Kerkük ve diğer üretim sahalarından elde edilen ham petrolü Ceyhan (Yumuratlık) Deniz Terminali'ne ulaştırmak için inşa edilen boru hattı, 1976 yılında işletmeye açılmış ve ilk tanker yüklemesi 25 Mayıs 1977'de gerçekleştirilmiştir. Boru hattının yıllık taşıma kapasitesi 35 milyon tondur. Bu kapasite 1984 yılında yıllık 46,5 milyon tona, 1987 yılında ise 70,9 milyon tona çıkarılmıştır.

Körfez Krizi sırasında BM'nin Irak'a uyguladığı ambargo nedeniyle Ağustos 1990'da kapatılmış olan Kerkük-Yumuratlık Boru Hattı, BM'nin 14 Nisan 1995 tarih ve 986 sayılı kararı sonrasında, 16 Aralık 1996 tarihinde tekrar işletilmeye başlanmıştır. Ancak ABD'nin askeri müdahalesinden sonra sık sık sabotajlara hedef olan boru hattında petrol sevkiyatı sık sık kesintiye uğramış olup; Ağustos 2007 itibarıyla yeniden Kerkük petrolünü Ceyhan limanına taşımaya başlamıştır.

Irak-İran Petrol Boru Hattı

Irak'ın Basra Kenti ve İran'ın liman kenti Abadan arasında inşa edilmesi planlanan söz konusu boru hattının Irak'ın petrol ihracatını günlük 400 000 varil ve ihraç gelirlerini günlük 35 Milyon Dolar artırması beklenmektedir.

Kerkük-Suriye Petrol Boru Hattı

1950 yılında açılan 547 mil uzunluğundaki Kerkük petrolerini Suriye'nin Banias limanına taşıyan boru hattının tekrar açılacağı açıklanmış olup; hâlihazırda kapalı olan boru hattının gerekli rehabilitasyon çalışmalarından sonra 2 yıl içinde faaliyete geçebileceği tahmin edilmektedir.

Irak'ın Petrol Alanları

BP tarafından yapılan “*Statistical Review of World Energy 2006*” adlı araştırmaya göre Irak'ın kesin petrol rezervleri 115 milyar varil olarak tespit edilmiştir. Irak dünyadaki petrol rezervleri açısından Suudi Arabistan ve İran'ın arkasından üçüncü sırada yer almaktadır. Ülkenin petrol rezervlerinin sadece % 10'undan düzenli olarak yararlanılmakta olup; keşfedilmemiş rezervlerin önceki tahminlerden çok daha fazla olabileceği, hatta Batı Çölü'ndeki keşfedilmemiş rezervlerle birlikte Irak'ın dünyadaki en büyük 2. rezerve sahip olabileceği tahmin edilmektedir.

Ülkedeki ana petrol üretim bölgeleri, güneyde Kuzey ve Güney Ramallah ile kuzeyde Kerkük bölgesidir. Üretim kapasitesi günlük en fazla 500 000 – 700 000 varil seviyelerinde ve verimliliği düşük olmasına rağmen; 2003 yılından önce Irak'ın toplam petrol üretiminin üçte biri Kerkük'ten sağlanmaktaydı. İhraç kapasitesindeki kısıtlamalar ve satın alma anlaşmalarının kısa vadeli (spot) olması nedeniyle Eylül 2006'da Kerkük'teki üretim günlük 200 000 varil düzeylerinde seyretmiştir.

Ülkedeki çatışmalar azaldıktan ve yatırımlar için gereken istikrar ve yasal altyapı sağlandıktan sonra Iraklı yetkililerin mevcut sahalarındaki (Majnoon, Batı Qurna ve Nahr Bin Omar) rehabilitasyon çalışmalarını takiben, yeni keşfedilmeye başlayan alanların gelişimine öncelik vermeleri beklenmektedir.

OPEC verilerine göre Irak'ın petrol arıtma kapasitesi günde yaklaşık 603 000 varildir. Ham petrol Kuzey Irak'ta Baiji, Bağdat'ta Dora ve Basra'daki rafineri tesislerinde işlenmektedir. Yaptırım döneminde de geçici olarak işletilmeye devam edilen bu üç tesis gittikçe eskimektedir. OPEC rakamlarına göre işgalden önce Irak'ta rafineri üretim, toplam kapasitenin ancak % 77'sine eşit iken; işgal sonrasındaki yağmalama olayları ve düzensiz arz sonucu bu oran gerilemiştir. 2005 yılında ise hem güvenlik nedeniyle hem de aşırı derecede tamir ve bakıma ihtiyaç duyulduğu için rafineriler kapasitelerinin üçte biri oranında işletilebilmiş, fazla talep ve yetersiz üretim nedeniyle kapasiteyi aşan kısım (ülkenin doğal gaz ihtiyacının % 58'i) ithalat ile karşılanmıştır. Kısa ve orta vadede çıktının artırılabilmesi, daha küçük ve yerel bazda birleşmiş rafinerilerin kurulmasına bağlıdır. 2005 yılında eklenenler de dâhil olmak üzere Irak'ta hâlihazırda sekiz rafineri işletilmekte olup; daha büyük ölçekli yeni rafinerilerin kurulması için ülkenin batısında çalışmalar yürütülmekte, Basra terminalinde kapasite artırma faaliyetleri sürdürülmekte, kuzeydeki ve güneydeki mevcut rafinerilerin iyileştirilmesi ve kapasitelerinin artırılması gündeme gelmektedir. En büyük üretim tesisi olan Dora'daki kapasite artırma çalışmaları sonuç vermiş; iki yeni üretim biriminin eklenmesi ile üretim düzeyi günlük 110 000 varilden 170 000 varile çıkarılmıştır. 2010 yılı için ülke genelinde hedeflenen günlük üretim düzeyi ise 4 milyon varildir.

Irak'ın rafinerileri ile elektrik şebekeleri arasındaki bağımlılık çoğu zaman sorunlara yol açmaktadır. Savaş sonrasındaki arz kıtlığı ve mevcut rafineri sorunları nedeniyle Irak komşu ülkelerden (özellikle Türkiye, Kuveyt, İran ve Suriye'den) petrol ürünleri ithal etmiştir. Ülkedeki yakıt ihtiyacının daha hızlı bir şekilde karşılanması amacıyla Temmuz 2007'de yabancı şirketlerin de Irak'ta rafineri kurmalarına ve işletmelerine izin veren bir kanun taslağı onaylanmış, bu rafinerilerin denetimi ise yerel yönetimlere bırakılmıştır. Böylece Petrol Bakanlığı uluslararası fiyatlar üzerinden yabancı şirketlere petrol sağlayacak; yatırımcı firma ise ürünlerinin fiyatlarını kendi kendine belirleme ve Irak içinde ve dışında satma hakkına sahip olacaktır.

Özellikle yemek pişirmede kullanılan likit petrol gazı (LPG) üretimi de kapasitenin altındadır. Irak'ın ana LPG tesisi Bağdat yakınlarındadır. 2005 yılındaki toplam üretim, 2004 yılı kayıtlarının ve savaş öncesi dönemin altındadır. Doğal gaz ve gazyağı üretiminde de aynı seyir gözlenmektedir.

Hidroelektrik

Irak Başkanlık Konseyi Dünya Bankası tarafından Dokan ve Derbandikhan Hidroelektrik Santrallerinin tamiri için verilen kredi anlaşmasını 24 Eylül 2007 tarihinde onaylamıştır. Kredi anlaşması ise aynı yılın Nisan ayında Dünya Bankası ve Irak hükümeti arasında imzalanmıştır. Bu kredinin Irak Ulusal Kalkınma Stratejisi çerçevesinde Irak'ın elektrik

üretimini arttıracığı ve alt yapısının gelişmesine katkı sağlayacağı tahmin edilmektedir. Söz konusu projenin 2010 yılında tamamlanması öngörülmektedir.

Doğal Gaz

Irak'ın doğal gaz rezervleri 3 170 milyar metre küptür. Ülkede bu kesin rezervlere ilaveten, yaklaşık olarak 4 245 milyar m³ de tahmini rezerv bulunmaktadır. Bu rezervler ülkeyi doğal gaz piyasasında söz sahibi yapmaya yeterlidir. Irak'ın rezervlerinin % 70'i büyük petrol yataklarının bulunduğu alanlarda yer almaktadır. 2003 yılında Irak 1,56 milyar m³ doğal gaz üretmiştir. Ülkenin 1979 yılındaki üretimi ise 19,8 milyar m³ seviyelerinde olup, bir daha aynı miktara ulaşamamıştır.

Irak eskiden Ramallah bölgesindeki 170 km uzunluğundaki doğal gaz boru hattı vasıtası ile Kuveyt'e doğal gaz ihraç etmekte iken, 1991 Körfez Savaşı sırasında bu hat kapatılmıştır. 2005 yılında imzalanan anlaşmaya bağlı olarak Irak'ın yeniden Kuveyt'e doğal gaz tedarik etmesi beklenmektedir. Fakat güvenlik sorunları ve Irak'ın üretimi üzerindeki kısıtlamalar nedeniyle anlaşmanın uygulanmasının gecikeceği tahmin edilmektedir.

Irak doğal gazının çoğunluğunun petrol ile birlikte bulunması nedeniyle, petrol üretiminin artırılmasına yönelik çalışmalar doğrudan gaz sektörünü de etkileyecektir. Gazın önemli miktarı enerji üretiminde ve petrolün yeniden püskürtülerek geri kazanılmasında kullanılmaktadır.

Suriye ve Irak arasında, Suriye sınırına yakın olan Ukaz Doğal Gaz Sahası'nın işletilmesi için bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmayla Suriyeli şirketlerin Ukaz sahasına yatırım yapmaları ve çıkarılacak doğal gazın Suriye topraklarından ihraç edilmesi öngörülmektedir. Ayrıca Irak doğal gazının inşa edilmekte olan Güney-Kuzey eksenli Arap Doğal Gaz Boru Hattı sistemine eklenmesi, Türkiye üzerinden Avrupa pazarına taşınması ve hâlihazırda 50 milyon fit küp gaz üretimi yapılan sahadan 500 fit küp gaz çıkarılması planlanmaktadır.

Shell ile Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) arasında Irak doğal gazının Türkiye üzerinden sevkiyatı için bir boru hattının inşası görüşmeleri devam etmektedir. Proje kapsamında belirlenen iki alternatif rota ise; Irak gazının Suriye üzerinden Arap doğal gaz boru hattına bağlanması ya da Kerkük-Yumurtalık petrol hattına paralel hatla Türkiye'ye gelmesidir.

Fosfat ve Diğer Madenler

Irak'ta petrol dışındaki diğer madenlerin üretimi petrolün gölgesinde kalmış olsa da, toplam fosfat rezervlerinin 10 milyar ton civarında olduğu tahmin edilmektedir. Suriye sınırına yakın olan Akasha'taki fosfat yatakları, gübre üretimi amacı ile işletilmektedir. Ayrıca 1970'li yıllarda birçok Batı Avrupalı şirket, Musul yakınlarındaki Mishraq'daki kükürt yataklarını işletmek için çalışmalar yapmışlardır. Ancak İran-İrak Savaşı, 1990 sonrasında uygulanan yaptırımlar ve 2003 işgalinden sonraki ekonomik kriz gibi nedenlerle bu projeler durmuştur.

Dünyada işletilen en büyük kükürt madeni olan Al Mishraq kimya fabrikasının özelleştirilmesi gündemdedir. Fakat Haziran 2003'te madende çıkan büyük yangın sonrasında tesisin özel yatırımcılar açısından yeniden çekici bir hale getirilmesi sorunu ortaya çıkmıştır. Irak'ta petrol arıtma işlemi esnasında bir yan ürün olarak da kükürt üretilmektedir ve Kerkük'ten çıkarılan ham petrol yüksek oranda kükürt içermektedir.

İmalat Sanayi

1970 öncesinde devletin yaklaşımı ithal ikamesine dayalı ve ülkedeki küçük yerleşim merkezlerinde gıda işleme tesislerinin kurulmasını öneren bir politikaydı. Fakat temel gelişim, petrol ve doğal gaz sektörü yönünde olmakla beraber, çimento ve inşaat malzemeleri de hızlı gelişen sektörler arasında yer almakta idi.

1970'lerin sonlarında kalkınma planlarında ağır sanayinin kurulması ve petrol dışındaki ürünlerin çeşitlendirilmesi konusunda çalışmalar yapılmıştır. Khor al-Zubair'de Fransızların desteğiyle demir ve çelik üretimi başlatılmıştır. Aynı zamanda alüminyum tasfiyesi ve gemi onarımı için projeler hazırlansa da, bu projeler hiçbir zaman uygulanamamıştır. 1970'lerden bu yana ülkede bir imalat tabanı oluşturulmasına yönelik çabaların yeterince anlaşılabilmesi nedeniyle petrolün ülke ekonomisindeki merkezi rolü tüm çalışmalara rağmen değişmemiştir.

Hafif sanayi ürünlerinin özelleştirilmesi çalışmaları 1988 yılında başlatılmıştır. Ancak iki önemli gelişme dolayısıyla bu çalışmalar kesilmiştir. Bu gelişmelerden birincisi, fiyatların yükselmesi ve devletin yeni özelleşen sanayilerde fiyat kontrolüne gitmesidir. İkinci önemli sebep ise, 1990 yılından sonra BM'nin Irak'a uyguladığı ambargo nedeniyle ham madde, ara madde ve yedek parça ithalatının ve dolayısıyla imalatın sekteye uğramasıdır. BM sorumluluğunda petrol karşılığı gıda yardımı programının uygulandığı Dohuk, Erbil ve Süleymaniye bölgelerinde durum biraz daha iyidir. Bu bölgelerde üç tarım işleme tesisinin rehabilitasyonu gerçekleştirilmiştir.

Ocak 2007'de Irak Sanayi ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı'ndan yapılan bir açıklamada 60 adet kamu kuruluşunun özelleştirileceğini açıklamış olmasına rağmen uygulamada bankacılık reformları, yabancı sahipliğine ilişkin düzenlemeler, petrole bağımlılık, devletin ekonomideki ağırlığı ve güvenlik sorunları özel sektörün gelişiminin önündeki en büyük engeller olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnşaat Sanayi

1980 yılından beri inşaat sanayi, özellikle inşaatların tamir ve bakımları gibi alanlarda pek çok kişiye istihdam yaratmaktadır. Şehir nüfusundaki hızlı artış ve İran-İrak savaşından dolayı meydana gelen göçler nedeniyle son yıllarda Bağdat civarında kaçak inşaatların sayısı artmıştır.

2003 istilasından sonra temel alt yapının yenilenmesi, Irak Hükümet Konseyi'nin ve koalisyonun önceliği olmuştur. Ancak şiddet olaylarının yoğunlaşması üzerine konut yenileme projeleri tekrar önemli hale gelmiş ve Mart 2004'te "İrak'ın Yenilenmesi" projesi kapsamında değeri 100 Milyon Dolar'ın üzerinde yedi yeni iskân kontratı imzalanmıştır. Irak İskân Bakanlığı'ndan yapılan açıklamaya göre iskân krizinin bir nebze de olsa çözülebilmesi için Irak'ta en az 2 milyon ev inşa edilmesi gerektiği bildirilmektedir. Bu konuda en büyük sorunu ise finansman zorluğu teşkil etmektedir.

Finansal Hizmetler

1991 Körfez savaşının ardından başlanan özel bankaların kurulması ile ilgili çalışmalar kapsamında 1992–2000 yılları arasında ülkede 17 özel banka kurulmuştur. Ancak bu bankalar ödemeler, para havalesi ve akreditif gibi konularda işlem yapmaya yetkili olmadıklarından ve mevduata negatif faiz oranları uygulandığından çok az kişi paralarını

saklamak için bankacılık sistemini kullanmıştır. Nüfusun büyük bir çoğunluğu parasını evlerinde tutmuş veya Ürdün ve Lübnan bankalarına yatırmışlardır.

2004 yılı Mart ayında Irak Merkez Bankası Yasası yürürlüğe girmiştir. Yasanın temel amacı uzun dönemli büyüme, fiyat istikrarı ve rekabetçi bir mali sistemin oluşturulmasıdır. Irak Merkez Bankası'nın (CBI) bankacılık reformunu uygulamaya başlamasından itibaren Mart 2004'te kredi, mevduat, hisse senedi ve tahvil gibi yatırım araçlarına uygulanan faiz oranları liberalleştirilmiştir. Bu gelişme, modern ve verimli bir mali sektör yaratılmasında ve faiz oranlarının üst yönetimin direktifleri yerine piyasa güçleri tarafından belirlenmesinde son derece önemli bir adımdır. Bu önlemler bankacılık sistemine olan güveni artırmıştır.

Özel sektör mevduatlarının, Saddam rejiminin yıkılmasından sonraki yıl ikiye katlandığı iddia edilse de resmi veriler bunu kanıtlanamamaktadır. Ancak şu da bir gerçektir ki; dinar olarak tutulan banka mevduatlarının toplam değerini gösteren son rakamlara göre, Irak ekonomisini çeviren paraların sadece küçük bir kısmı Irak banka sistemine girmektedir. Yerel bankacılık sektörünün yeniden gelişmesini sağlamak amacıyla CBI ve Maliye Bakanlığı 2006 yılında, ülkedeki mevduatların % 90'ını elinde tutan iki büyük devlet bankasının (Al Rasheed ve Al Rafidain) yeniden yapılandırılması konusunda bir anlaşma imzalamıştır.

Ekim 2003'te yeniden yapılandırılan CBI, Irak'ta faaliyet gösteren 17 özel bankayı uluslararası ödemeler, yabancı döviz havalesi ve akreditif açılması konusunda yetkili kılmıştır. Bunu, yeni bir para biriminin (Yeni Irak Dinarı) kullanımı izlemiştir. Fakat bankacılık sektörünün ve ekonominin mevcut durumu, Irak'ta etkili bir para politikasının uygulanmasını zorlaştırmakta, dolarizasyon da para politikasının etkinliğini azaltmaktadır.

Ocak 2004'te Irak Merkez Bankası (CBI), üç yabancı bankaya da faaliyet izni vermiştir. Bu bankalardan ikisi İngiliz bankaları olan HSBC ve Standart Chartered, diğeri de Kuveyt bankası olan "National Bank of Kuwait (NBK)"dir. Bu faaliyet izni, kırk yıldır ilk kez verildiği için önem taşımaktadır.

T.C. Ziraat Bankası Türk iş adamlarının Irak'ta en büyük sorunu olan bankacılık sorununun çözülmesi için Bağdat'taki şubelerini faaliyete geçirmiş bulunmaktadır. Bağdat Şubesi tüm transfer işlemlerini ve uluslararası bankacılık operasyonlarını gerçekleştirmekte olup; İngilizce ve Arapça dillerinde hizmet verebilecek donanıma sahiptir. Banka, yerel personel ile desteklenmektedir.

T.C. Ziraat Bankası Bağdat Şubesi

Adres: Weziriyeh Area 301 St. District No: 19 Baghdad IRAQ

Telefon: 00 964 790 4181390

E-posta: yungor@ziraatbank.com.tr, ylmazg@gmail.com

DIŞ TİCARET

1950'li yıllardan beri Irak'ın ihraç ettiği ürünlerin başında petrol gelmektedir. Hükümetin bir gelir kaynağı olarak petrole bağımlılığı arttıkça, diğer muhtemel gelir kaynakları göz ardı edilmiştir. Dünya petrol fiyatlarında ve dolayısıyla Irak'ın petrol gelirlerinde meydana gelen dalgalanmalar, ödemeler dengesinde en önemli değişken haline gelmiştir. Nitekim 2006 yılında petrol ihracatı, toplam ihracat gelirlerinin % 97,4'ünü oluştururken; 2007 yılında bu oran % 96,4 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 16. Irak'ın Dış Ticaret Değerleri (Milyon Dolar)

	2002	2003	2004	2005	2006
Toplam İhracat (fob)	12 219	9 711	17 782	19 773	28 412
-Ham petrol İhracatı	11 479	8 422	17 333	19 184	27 692
Toplam İthalat (fob)	-9 817	-9 934	-19 954	-18 748	-21 480
Denge	2 402	-222	-2 172	1 025	6 932

Kaynak: Economist Intelligence Unit, Iraq Country Profile 2008.

Irak'ın ihracat gelirlerinde petrol fiyatlarına bağlı olarak dönemsel düşüşlere rağmen 2003 yılından bu yana genel olarak bir artış yaşanmaktadır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 2003 yılı Mayıs ayında yürürlüğe giren 1483 sayılı kararı ile 1990 yılından itibaren Irak'a uygulanan ambargolar kaldırılmış; bu tarihten itibaren petrol haricindeki ürünlerin de ihracatına izin verilmiştir. Ancak işgal sonrası yaşanan altyapı ve güvenlik sorunları nedeniyle tarım ve petrol dışı sektörlerde endüstriyel gelişimin henüz tamamlanamamış olmasının ve artan petrol fiyatlarının etkisiyle, genel olarak her türlü ihtiyaç maddesi dışarıdan ithal edilmektedir.

Tablo 17. Irak'ın İhraç Ettiği Başlıca Ürünler

	Ürün Adı	2007 Değeri (1 000 \$)	Yıllık Büyüme 2003-2007 %	Yıllık Büyüme 2006-2007 %	Dünya İhracatındaki Sıralaması
HS No	Toplam	36 032 690	40	19	56
2709	Petrol Yağları ve Bitümenli Minerallerden Üretilen Yağlar	34 734 390	40	19	13
9999	Başka Yerde Tanımlanmayan Ürünler	528 144	265	33	49
2710	Petrol ve Bitümenli Minerallerden Üretilen-Ham Hariç-Yağlar	93 942	6	-62	97
7403	Aritilmiş Bakır, İşlenmemiş Bakır Alaşımları	31 310	283	31	47
0804	Hurma, İncir, Ananas, Avokado, Guava Armudu, Mango (Taze-Kuru)	9 288	84	42	45
7601	İşlenmemiş Alüminyum	5 439	72	-78	71
5101	Yün (Karde Edilmemiş veya Taranmamış)	3 282	111	-2	35
9013	Sıvı Kristalli Tertibat, Lazerler, Diğer Optik Cihaz ve Aletler	1 948		1868	52
0713	Baklagil Kuru Sebzeler	1 923	25	543	61
7108	Altın, Ham, Yarı İşlenmiş, Pudra Halinde	1 562		538	98
8525	Radyo-Telefon, Radyo, Televizyon Vericileri, Televizyon Kamerası	1 346	185	213	100
1302	Bitkisel Özsu ve Hülasalar, Pektik Maddeler, Agar Agar vb	1 288	76	7	54
8703	Binek Otomobilleri, Steyşin	1 269	52	769	109

	Vagonlar, Yarış Arabaları				
4102	Koyun ve Kuzuların Ham Derileri	1 188	162	77	44
7311	Demir-Çelikten Sıkıştırılmış, Sıvı Gazlar İçin Kaplar	1 081	531	40	64
9706	Eskiliği Yüz Yılı Aşan Antika Eşya	909		-3	46
8504	Elektrik Transformatörleri, Statik Konvertisörler, Selfler vb	813	267	46	108
7801	İşlenmemiş Kurşun	701		-28	76
3102	Azotlu Mineral ve Kimyasal Gübreler	545	-14	-36	89
8438	Yiyecek ve İçecek Sanayiinde Kullanılan Makina ve Cihazlar	458			89
9031	Diğer Ölçme, Kontrol Alet ve Cihazları, Profil Projektörleri	451		116	90
8542	Elektronik Entegre Devreler, Mikro Devreler	345	46	5650	99
0504	Hayvan Bağırsakları, Mesaneleri, Mideleri (Balıklar Hariç)	268		2580	61
8517	Telli Telefon-Telgraf İçin Elektrikli Cihazlar	264	40	2	139
7214	Demir-Çelik Çubuklar-Sıcak Haddeli, Döğülmüş, Burulmuş, Çekilmiş	257			103
8705	Özel Tertibatlı Motorlu Taşıtlar	254	-44		105
5703	Tüfte Edilmiş Halılar, Tüfte Edilmiş Yer Kaplamaları	248	96		73
8502	Elektrojen Grupları, Rotatif Elektrik Konvertisörleri	244	100	7	102
8429	Dozerler, Grayder, Skreyper, Ekskavatör, Küreyici, Yükleyici vb	243	4		140
2712	Vazelin, Parafin, Petrol Mumu, Diğer Mumlar vb	241		194	64
3901	Etilen Polimerleri (İlk Şekillerde)	157	62		103
9701	Elle Yapılmış Tablo ve Resimler; Dekoratif Levhalar	157	48		91
8710	Tanklar ve Diğer Zırhlı Savaş Taşıtları	134			29
0406	Peynir ve Lor	130			98
7602	Aluminyum Döküntü ve Hurdaları	120	-49	-44	150
7207	Demir, Alaşımsız Çelikten Yarı Mamuller	119			76
8471	Otomatik Bilgi İşlem Makinaları, Üniteleri	110	36	-57	154

Kaynak: ITC calculations based on COMTRADE and WTO statistics

Tablo 18. Irak'ın İthal Ettiği Başlıca Ürünler

	Ürün Adı	2007 Değeri (1000 \$)	Yıllık Büyüme 2003–2007, %	Yıllık Büyüme 2006–2007, %	Dünya İthalatındaki Sıralama
HS No	Toplam	9 675 547	24	13	87
1001	Buğday, Çavdarla Karışık Buğday	612 174	127	49	16
8525	Radyo-Telefon, Radyo, Televizyon Vericileri, Televizyon Kamerası	459 446	103	54	54
2523	Portland Çimentosu, Şaplı Çimento, Cüruf Çimentosu, Hidrolik vb	290 595	61	15	6
8803	88.01–88.02 Pozisyonlarındaki Araçların Aksam ve Parçaları	277 591	163	76	25
1006	Pirinç	273 060	32	-25	16
7214	Demir-Çelik Çubuklar-Sıcak Haddeli, Döğülmüş, Burulmuş, Çekilmiş	204 393	185	118	29
9999	Başka Yerde Tanımlanmayan Ürünler	187 346	-8	34	72
8704	Eşya Taşımaya Mahsus Motorlu Taşıtlar	176 442	39	-44	73
8517	Telli Telefon-Telgraf İçin Elektrikli Cihazlar	176 104	84	11	66
2402	Tütün ve Tütün Benzerlerinden Purolar, Sigarillolar, Sigaralar	173 571	19	28	22
8544	Elektrik İçin İzole Tel, Kablo, İzole İletici, Optik Lif Kablo	168 705	45	23	61
3004	Tedavi-Koruma İlaçları-Doze Edilmiş, Perakende Satılabilir	160 543	15	55	84
1101	Buğday Unu, Çavdarla Karışık Buğday Unu	159 313	53	38	6
8411	Türbojetler, Turbo-Propeller, Diğer Gaz Türbinleri	138 219	0	6	46
0207	Kümes Hayvanlarının Etleri ve Yenilen Sakatları	132 443	103	330	28
8708	87.01–87.05 Pozisyonlardaki Taşıtların Aksam ve Parçaları	124 262	50	56	69
1701	Şeker (Kamış, Pancar Şekeri) Kimyaca Saf Sakkaroz	117 890	20	-26	41
7308	Demir-Çelikten İnşaat ve Aksamı	114 945	23	-2	55
8502	Elektrojen Grupları, Rotatif Elektrik Konvertisörleri	108 332	-12	28	39
8703	Binek Otomobilleri, Steysin Vagonlar, Yarış Arabaları	107 934	-4	-46	125
8504	Elektrik Transformatörleri, Statik Konvertisörler, Selfler vb	100 250	40	20	61
8413	Sıvılar İçin Pompalar, Sıvı Elevatörleri	90 124	7	33	64

8415	Klima Cihazları-Vantilatörlü, Isı, Nem Değişirme Tertibatlı	85 317	46	72	59
4818	Tuvalet Kâğıtları, Kâğıt Havlu, Mendil, Kumaş, Masa Örtüsü vb	80 922	99	36	43
9406	Prefabrik Yapılar	80 727	-11	4	23
8537	Elektrik Kontrol, Dağıtım Tabloları, Mücehhez Tablolar	79 102	27	1	50
3917	Plastikten Tüpler, Borular, Hortumlar; Conta, Dirsek, Rakor vb	77 546	81	21	46
1905	Ekmek, Hamur İşi, Kek, Bisküvi vb Ekmekçi Mamulleri, Yufka, Kaşe	75 058	44	49	38
2202	Sular, Maden Suları, Gazlı Sular, Alkolsüz İçkiler (Lezzetli)	69 068	43	118	34
8705	Özel Tertibatlı Motorlu Taşıtlar	66 259	29	-2	43
0402	Süt ve Krema-Yoğunlaştırılmış veya Tadlandırılmış	65 818	-7	-36	41
8471	Otomatik Bilgi İşlem Makinaları, Üniteleri	65 502	25	52	93
2710	Petrol ve Bitümenli Minerallerden Üretilen-Ham Hariç-Yağlar	64 305	1	52	168
1516	Yağlar-Hidrojene Edilmiş, İnteresterifiye, Esterifiye Edilmiş	63 732	6	-63	14
8414	Hava-Vakum Pompası, Hava-Gaz Kompresörü, Vantilatör, Aspiratör	63 235	41	144	72
0407	Kuş ve Kümes Hayvanlarının Yumurtaları-Kabuklu	63 075	99	286	8
9403	Diğer Mobilyalar, Bunların Aksam ve Parçaları	60 639	29	19	70
8474	Toprak, Taş, Metal Cevheri vb Ayıklama, Eleme vb İçin Makinalar	59 285	119	160	60

Kaynak: ITC calculations based on COMTRADE statistics.

Irak'ın ihra ürünleri için başlıca pazarların ABD (% 33 payla), Hindistan (% 15,1), İtalya (% 11,1) ve Güney Kore (% 8,5) olduğu aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 19. Irak'ın İhracat Yaptığı İlk 25 Ülke (1000 Dolar)

	Partner Ülke	Irak'ın 2007 yılı İhracatı	Partner Ülke ile 2007 yılı Ticaret Dengesi	Irak'ın İhracatındaki Büyüme 2003-2007, %	Irak'ın İhracatındaki Büyüme 2006-2007, %	Partner Ülkenin Dünya İthalatındaki Sıralaması
	Toplam	36 032 690	26 357 140	40	19	
1	ABD	11 893 850	10 319 310	23	-3	2

2	Hindistan	5 443 335	5 246 013	1 855	-1	18
3	İtalya	4 015 080	3 883 604	53	44	8
4	Güney Kore	3 079 767	2 869 915	140	240	14
5	Çin Taipei	2 054 240	2 048 958	47	134	17
6	İspanya	1 668 765	1 638 699	47	2	11
7	Kanada	1 417 597	1 167 081	18	-4	12
8	Fransa	1 385 836	1 112 657	62	54	7
9	Hollanda	1 061 744	992 525	38	101	9
10	Japonya	1 019 728	899 639	54	12	5
11	Çin	765 797	78 413	407	17	4
12	Türkiye	645 111	-2 199 621	39	72	20
13	Avusturya	494 787	440 793	68	794	23
14	Portekiz	307 555	307 270	871	-10	38
15	Brezilya	271 926	181 819	1	-52	29
16	Güney Afrika	253 209	205 402		61	37
17	Tayland	62 217	-140 505	31	-81	27
18	Almanya	56 964	-381 922	67	227	3
19	Yunanistan	46 589	40 468	-58	232 845	39
20	Malezya	46 356	26 171	273	21	26
21	Ürdün	12 366	-712 201	-59	69	77
22	Hırvatistan	11 983	11 724	-62		62
23	Fas	7 743	-40	87	89	55
24	Birleşik Krallık	4 637	-265 848	105	183	6
25	Pakistan	1 469	-38 568	141	-15	54

Kaynak: ITC calculations based on COMTRADE statistics.

Türkiye, Irak'ın tedarik pazarları arasında % 29,4 payla ilk sırada yer almaktadır. Türkiye'den sonra en büyük tedarikçi pazar % 16,3 payla ABD iken; Ürdün (% 7,5) ve Çin (% 7,1) de sırayla üçüncü ve dördüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 20. Irak'ın İthalat Yaptığı İlk 25 Ülke (1000 Dolar)

	Partner Ülke	Irak'ın 2007 yılı İthalatı	Partner Ülke ile 2007 yılı Ticaret Dengesi	Irak'ın İthalatındaki Büyüme 2003-2007, %	Irak'ın İthalatındaki Büyüme 2006-2007, %	Partner Ülkenin Dünya İhracatındaki Sıralaması
	Toplam	9 675 547	26 357 140	24	13	
1	Türkiye	2 844 732	-2 199 621	33	10	33
2	ABD	1 574 544	10 319 310	46	5	3
3	Ürdün	724 567	-712 201	4	14	93
4	Çin	687 384	78 413	86	40	2
5	Almanya	438 886	-381 922	14	-5	1
6	Suudi Arabistan	391 944	-391 787	485	195	18
7	Fransa	273 179	1 112 657	3	62	5
8	Birleşik Krallık	270 485	-265 848	4	90	8
9	Kanada	250 516	1 167 081	171	97	10
10	Güney Kore	209 852	2 869 915	41	93	11

11	Tayland	202 722	-140 505	15	1	24
12	Hindistan	197 322	5 246 013	27	-3	25
13	Finlandiya	154 339	-154 313	70	32	36
14	İtalya	131 476	3 883 604	-8	-20	6
15	Japonya	120 089	899 639	21	-40	4
16	Macaristan	116 561	-116 437	111	56	35
17	Brezilya	90 107	181 819	27	-41	22
18	Çek Cum.	75 626	-75 519	74	246	30
19	Polonya	71 647	-71 642	83	-4	27
20	İsviçre	70 291	-70 284	16	15	20
21	Hollanda	69 219	992 525	8	11	7
22	Belçika	63 020	-62 405	0	-15	9
23	Danimarka	59 714	-59 605	15	146	34
24	Avusturya	53 994	440 793	15	52	23
25	Rusya Fed.	51 820	-51 820	-25	-54	12

Kaynak: ITC calculations based on COMTRADE statistics

TÜRKİYE-IRAK TİCARİ İLİŞKİLERİ

Türkiye ile Irak arasındaki ticaretin gelişimi incelediğinde, Körfez savaşı sırasında (1990'lı yıllarda) Irak ile ticaretin tamamen durduğu ve bu durgunluk sürecinin BM'nin Irak'a müdahalesine kadar devam ettiği görülmektedir. 2007 yılında Türkiye'nin Irak'a ihracatında 2006 yılı ile kıyaslandığında % 9,9 oranında artış yaşanırken 2008 yılında bu oran % 37,5 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin Irak'tan ithalatında ise 2007 yılında % 71,6 oranında artış yaşanmış ve bu oran 2008 yılında % 104,7'ye yükselmiştir. İki ülke arasındaki ticaretin hacminin de 2008 yılı itibarıyla 5,2 Milyar Dolar'a ulaştığı ve dış ticaret fazlasının 2003 yılından bu yana Türkiye lehine gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 21. Türkiye ile Irak Arasındaki Ticaretin Yıllar İtibarıyla Görünümü (Dolar)

Yıl	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi
1989	445 306 345	1 649 750 330	-1 204 443 985	2 095 056 675
1990	214 504 128	1 046 531 885	-832 027 757	1 261 036 013
1991	122 398 357	492 040	121 906 317	122 890 397
1992	212 097 086	908 402	211 188 684	213 005 488
1993	160 024 423	970	160 023 453	160 025 393
1994	140 971 804	0	140 971 804	140 971 804
1995	122 998 704	0	122 998 704	122 998 704
1996	187 985 915	31 787 772	156 198 143	219 773 687
1997	53 931 613	76 164 090	-22 232 477	130 095 703
1998	0	0	0	0
1999	0	0	0	0
2000	0	0	0	0
2001	0	0	0	0
2002	0	0	0	0
2003	829 057 535	112 601 287	716 456 248	941 658 822

2004	1 820 801 885	467 588 134	1 353 213 751	2 288 390 019
2005	2 750 080 410	458 690 036	2 291 390 374	3 208 770 446
2006	2 589 352 496	375 936 762	2 213 415 734	2 965 289 258
2007	2 844 767 091	645 110 931	2 199 656 160	3 489 878 022
2008	3 912 190 720	1 320 802 452	2 591 388 268	5 232 993 172

Kaynak: DTM İstatistikleri

İhracat

Türkiye'nin Irak'a ihraç ettiği başlıca ürün grupları incelendiğinde, hemen hemen her türlü maddenin bu ülkeye ihraç edildiği görülmektedir. 2008 yılında da en önemli ihraç kalemini, değeri 2007 yılında % 112,5 artan ve toplam ihracattan % 7,1 pay alan demir/çelik çubuklar oluşturmuştur. Bu ürün grubunun Irak'a ihracatı 2008 yılında % 36,2 artmış ve toplam ihracattan % 7 pay almıştır.

Türkiye'nin Irak'a 2008 yılı toplam ihracatında ikinci büyük kalemini de yine buğday unu ve mahlut unu oluşturmuş ve bu ürün grubunun ihracatı bir önceki yıla kıyasla % 5,9 oranında artmıştır. Hayvansal ve bitkisel yağların ihracatı 2007 yılına kıyasla % 320,3 oranında artmış ve toplam ihracattan % 5,6 pay alarak üçüncü sırada yer almıştır. 2006 yılında ilk sırada yer alan çimento'nun toplam ihracattaki payı 2008 yılında % 33,3 artmış olmasına rağmen bu ürün grubu dördüncü sırada yer alabilmiştir. İzole edilmiş tel ve kablolar, demir/çelikten inşaat ve aksamı; margarin; yumurta; ekmek, pasta, kek, bisküvi gibi gıda maddeleri ve elektrik transformatörleri diğer başlıca ihraç ürünlerimiz arasındadır.

Tablo 22. Türkiye'nin Irak'a İhraç Ettiği İlk 40 Ürün (ABD Doları)

HS No	Toplam	2006	2007	2008
7214	Demir/Çelik Çubuklar (Sıcak Haddeli, Dövülmüş, Burulmuş, Çekilmiş)	94 414 767	200 628 408	273 335 575
1101	Buğday Unu/Mahlut Unu	116 680 517	158 059 503	229 340 448
1516	Hayvansal ve Bitkisel Yağlar vb. Fraksiyonları	104 594 056	52 530 091	220 773 089
2523	Çimento	140 583 355	143 924 636	191 784 006
8544	İzole Edilmiş Tel, Kablo; Diğer İzole Edilmiş Elektrik İletkenleri; Fiber Optik Kablolar	118 644 929	131 919 193	165 538 626
7308	Demir/Çelikten İnşaat ve Aksamı	99 082 413	86 410 561	109 286 976
1517	Margarin	10 857 843	30 372 344	107 649 270
0407	Kuş ve Kümes Hayvanlarının Kabuklu Yumurtaları	12 669 937	55 595 598	95 511 059
1905	Ekmek, Pasta, Kek, Bisküvi vs. ile Boş İlaç Kapsülü Mühür Güllacı vs.	44 805 050	65 581 618	83 660 383
8504	Elektrik Transformatörleri, Statik Konvertisörler, Endüktörler	36 572 726	51 802 310	79 306 743
1806	Çikolata ve Kakao İçeren Diğer Gıda Müstahzarları	47 920 433	62 932 748	74 574 537
8418	Buzdolapları, Dondurucular, Soğutucular, Isı Pompaları	61 752 359	61 472 248	73 808 404
9403	Diğer Mobilyalar vb. Aksam,	32 173 141	41 719 488	65 504 422

	Parçaları			
2716	Elektrik Enerjisi	102 830 388	97 577 634	65 124 267
7306	Demir/Çelikten Diğer Tüpler, Borular, İçi Boş Profiller	16 498 443	40 271 583	63 926 773
4818	Tuvalet Kâğıtları, Kâğıt Havlu, Mendil, Kumaş, Masa Örtüsü vb	41 445 250	50 980 766	62 597 445
3401	Sabunlar, Yüzey Aktif Organik Maddeler	33 307 199	17 678 612	60 086 625
5702	Dokunmuş Halılar, Yer Kaplamaları (Kilim, Sumak, Karaman vb)	1 987 019	5 541 523	57 932 244
7216	Demir/Alaşımsız Çelikten Profil	38 568 946	36 505 921	57 125 401
9406	Prefabrik Yapılar	49 337 024	63 364 079	56 730 542
3917	Plastikten Tüpler, Borular, Hortumlar; Conta, Dirsek, Rakor vb	38 988 472	30 162 582	54 759 107
2002	Domates (Sirke/Asetik Asitten Başka Usullerle Hazırlanmış)	21 025 030	21 222 805	45 802 847
7604	Alüminyum Çubuk ve Profiller	29 136 414	33 099 979	41 831 682
8537	Elektrik Kontrol, Dağıtım Tabloları, Mücehhez Tablolar	30 039 949	25 448 236	41 204 183
2710	Petrol Yağları ve Bitümenli Minerallerden Elde Edilen Yağlar	21 459 137	59 834 783	39 986 061
6301	Battaniyeler, Diz Battaniyeleri	25 358 413	18 375 169	35 732 478
1512	Ayçiçeği, Aspir, Pamuk Tohumu Yağları (Kimyasal Olarak Değiştirilmemiş)	59 090 396	11 449 425	35 102 560
8502	Elektrojen Grupları, Rotatif Elektrik Konvertisörleri	60 053 307	34 400 637	34 980 000
9401	Oturmaya Mahsus Mobilyalar, Aksam-Parçaları	22 827 645	20 744 507	33 696 894
8415	Klima Cihazları-Vantilatörlü, Isı, Nem Değiştirme Tertibatlı	17 227 943	18 260 599	33 085 354
0805	Turunçgiller (Taze/Kurutulmuş)	16 703 585	11 771 338	32 987 569
3923	Eşya Taşıma Ambalajı İçin Plastik Mamulleri, Tıpa, Kapak, Kapsül	9 640 821	16 621 986	32 005 234
6109	Tişört, Fanila, Diğer İç Giyim Eşyası (Örme)	6 181 832	11 634 281	31 061 524
3305	Saç Müstahzarları	24 035 189	23 612 578	28 814 871
6802	Yontulmaya, İnşaata Elverişli İşlenmiş Taşlar (Kayagan Hariç)	9 610 551	17 996 117	28 170 667
1704	Kakao İçermeyen Şeker Mamulleri (Beyaz Çikolata Dâhil)	16 095 788	24 858 307	26 634 138
3925	Plastikten İnşaat Malzemesi	12 923 941	16 326 506	24 583 636
7013	Masa, Mutfak, Tuvalet, Ev Tezyinatı vb İçin Cam Eşya	10 366 793	10 429 793	24 053 457
2203	Biralar (Malttan)	20 768 134	18 059 615	22 144 520
7113	Kıymetli Metaller ve Kaplamalarından Mücevherci Eşyası	3 916 316	11 663 110	20 993 579

Kaynak: DTM istatistikleri

Irak'ın mevcut ve gelecek potansiyeli değerlendirildiğinde, Türkiye için kalıcı bir pazar olabileceği düşünülmektedir. Ülkede fiziksel ve ticari anlamda güvenliğin henüz tam olarak

tesis edilemememesi nedeniyle ve Türkiye'nin coğrafi yakınlığından dolayı Irak pazarında rakiplerine kıyasla daha avantajlı olduğu da söylenebilmektedir.

İthalat

Irak'tan gerçekleştirilen ithalatın büyük bir kısmını ham petrol (petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar) oluşturmaktadır. Nitekim 2006 yılında toplam ithalat içinde ham petrolün payı % 67,6 iken, 2007 yılında bu oran % 81,6, 2008 yılında ise % 89,9 olarak gerçekleşmiştir. Diğer önemli ithalat kalemleri ise sırayla petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen -ham hariç- yağlar (% 8,2 pay ve % 56,6 artışla), arpa, kuru baklagiller, kükürt ve azotlu mineral/kimyasal gübrelerdir.

Tablo 23. Türkiye'nin Irak'tan İthal Ettiği İlk 40 Ürün (ABD Doları)

HS No	Toplam	2006	2007	2008
2709	Ham Petrol (Petrol Yağları ve Bitümenli Minerallerden Elde Edilen Yağlar)	254 191 958	526 408 508	1 187 866 791
2710	Petrol Yağları ve Bitümenli Minerallerden Elde Edilen Yağlar	63 053 429	68 936 340	107 980 794
1003	Arpa	0	196 532	6 024 844
0713	Kuru Baklagiller (Kabuksuz) (Taneleri İkiye Ayrılmış)	1 121 591	1 913 617	4 270 828
2503	Her Nevi Kükürt (Süblime, Presipite ve Kolloidal Kükürt Hariç)	0	0	3 093 660
3102	Azotlu Mineral/Kimyasal Gübreler	403 820	230 000	2 366 978
8504	Elektrik Transformatörleri, Statik Konvertisörler, Endüktörler	150 955	1 051 566	1 391 112
8502	Elektrojen Grupları, Rotatif Elektrik Konvertisörleri	258 731	270 859	665 681
4101	Sığır ve At Cinsi Hayvanların Derileri-Ham	0	0	575 787
0207	Kümes Hayvanlarının Etleri ve Yenilen Sakatları	0	0	528 381
7108	Altın (Ham, Yarı İşlenmiş, Pudra Halinde)	0	0	333 153
7214	Demir/Çelik Çubuklar (Sıcak Haddeli, Dövülmüş, Burulmuş, Çekilmiş)	28 114	292 893	314 839
8708	Kara Taşıtları İçin Aksam, Parçaları	22 590	11 312	305 956
0802	Diğer Kabuklu Meyveler (Taze/Kurutulmuş) (Kabuğu Çıkarılmış/Soyulmuş)	0	0	288 086
8537	Elektrik Kontrol, Dağıtım Tabloları, Mücehhez Tablolar	85 214	4 199	259 450
1404	Tarifenin Başka Yerinde Yer Almayan Bitkisel Ürünler	0	156 237	240 029
3401	Sabunlar, Yüzey Aktif Organik Maddeler	19 754	83 902	217 524
4818	Tuvalet Kâğıtları, Kâğıt Havlu, Mendil, Kumaş, Masa Örtüsü vb	0	289 168	216 287
3307	Tıraş Müstahzarları, Vücut Deodorantları, Tuvalet Müstahzarları	0	6 065	197 700
1704	Kakao İçermeyen Şeker Mamulleri (Beyaz Çikolata Dâhil)	35 050	8 390	191 738

0805	Turunçgiller (Taze/Kurutulmuş)	59 414	41 152	189 005
2002	Domates (Sirke/Asetik Asitten Başka Usullerle Hazırlanmış)	0	0	182 495
2202	Sular (Tatlandırıcı, Lezzetlendirilmiş)	17 175	10 804	172 442
7308	Demir/Çelikten İnşaat ve Aksanı	160	61 744	148 185
8429	Dozerler, Greyder, Skreyper, Ekskavatör, Küreyici, Yükleyici vb.	96 105	0	145 000
8544	İzole Edilmiş Tel, Kablo; Diğer İzole Edilmiş Elektrik İletkenleri; Fiber Optik Kablolar	0	381 503	142 276
3917	Plastikten Tüpler, Borular, Hortumlar; Conta, Dirsek, Rakor vb	14 649	112 271	139 461
3304	Güzellik/Makyaj ve Cilt Bakımı İçin Müstahzarları	0	10 644	130 289
5105	Yün, İnce/Kaba Hayvan Kılları (Kardeli/Taranmış)	0	0	129 791
4102	Koyun ve Kuzuların Ham Derileri	0	0	126 276
3209	Sentetik Polimerler Esaslı; Sulu Ortamda Eriyen/Dağılan Boya ve Vernik	160 437	128 317	111 772
7113	Kıymetli Metaller ve Kaplamalarından Mücevherci Eşyası	0	0	106 299
8426	Gemi Vinçleri, Maçunalar, Halatlı Vinçler, Döner Köprüler	0	0	104 275
8208	Makineler, Mekanik Cihazlar İçin Bıçaklar, Kesici Ağızlar	0	0	93 226
9406	Prefabrik Yapılar	0	38 400	90 547
2529	Feldispat; Lössit; Nefelin ve Siyemit Nefelin; Florspat	0	0	83 188
1516	Hayvansal ve Bitkisel Yağlar vb. Fraksiyonları	52 514	14 001	76 995
3303	Parfümler ve Tuvalet Suları	0	9 960	73 023
4410	Yonga Pano vb. Levhalar	0	0	70 000
6305	Eşya Ambalajında Kullanılan Torba ve Çuval	13 605	0	63 188

Kaynak: DTM İstatistikleri

Irak Uluslararası Fuarı/ Gaziantep

22–25 Mayıs 2008 tarihleri arasında Gaziantep'te üçüncüsü düzenlenen Irak Uluslararası Fuarı, Irak'ın yurt dışında düzenlediği tek resmi fuar etkinliği olması itibarıyla önem taşımaktadır.

Irak Ticaret Bakanlığı, Gaziantep Sanayi Odası ve Gaziantep Ticaret Odası işbirliğiyle, Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin desteği ile Gaziantep Ortadoğu Fuar Merkezi'nde gerçekleştirilen Fuar'da, 35 000 m² alanda makine ve ekipmanları, yapı malzemeleri, otomotiv yan sanayi, enerji malzemeleri, elektrik-elektronik ekipmanları, sağlık araç ve gereçleri, gıda, dayanıklı tüketim malları, tekstil, konfeksiyon, temizlik ve kozmetik gibi birçok sektörde ürünler sergilenmiştir.

Uzak Doğu'dan Afrika'ya, AB'den Orta Doğu'ya kadar binlerce iş adamını buluşturan Fuar'da, Türkiye'nin yanı sıra ABD, Suriye, İtalya, Hindistan, Çin, Polonya, İran, Romanya, Ürdün, Bulgaristan, Gana, Birleşik Arap Emirlikleri ile birlikte 30 ülkeden 600 firma

katılmıştır. 3 500'ü aşkın Iraklı ile birlikte 50 000'in üzerinde kişi tarafından ziyaret edilen Fuar, Irak'ta iş yapmaya hazırlanan iş adamlarının bu piyasayı ve aktörlerini tanınması açısından büyük fırsatlar yaratan bir platform olmasıyla da diğer uluslararası fuarlardan farklı bir yapıya sahiptir. Irak Uluslararası Fuarı'nın dördüncüsünün 21–24 Mayıs 2009 tarihinde yine aynı yerde düzenlenmesi planlanmaktadır.

EKONOMİK VE SİYASİ ENTEGRASYONLARA ÜYELİK

Arap Devletleri Ligi (League of Arab States)

Arap Ligi olarak bilinen organizasyon, Arap devletleri arasındaki ilişkileri güçlendirmek ve tüm Arap ulusunun yararına olan politikaların koordinasyonunu sağlamak amacıyla 1945 yılında kurulmuştur. 1993 yılı itibarıyla toplam üye sayısı 22'dir. Birleşmiş Milletler Genel Meclisi'nde gözlemci statüsü taşıyan Lig'in ana merkezi Kahire'dedir. Arap Ligi, yaşanan çok sayıda bölgesel anlaşmazlıkta aracı görevini yürütmüş, ayrıca İsrail'in Arap boykotu sırasında da gözlemci görevinde bulunmuştur. Lig, Irak'ın ulusal barışı sağlama çabalarını desteklemektedir.

Arap Ligi Konseyi'nde oybirliğiyle alınan kararların tüm üyeleri bağladığı, fakat çoğunluk kararlarının sadece o yönde oy kullanan ülkeleri bağladığı bir oylama sistemi yürütüldüğü için Arap Ligi verimsiz olduğu yönünde eleştiriler almaktadır. İsrail-Filistin tarafları arasındaki ihtilaf gibi Arap dünyası içinde yaşanan bölünmeler de, örgütün etkinliğini olumsuz etkilemiştir. 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren ABD ve İngiltere'nin Irak üzerinde izlemiş olduğu politikalar Arap dünyasında fikir ayrılıklarına ve önemli gerginliklere yol açmıştır.

<http://www.arableagueonline.org>

Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC)

1960 yılında İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan and Venezuela tarafından kurulan OPEC, petrol ihraç eden belli başlı ülkelerin çıkarlarını koruyacak şekilde petrol politikalarının koordinasyonunu sağlamak ve petrol fiyatlarını kontrol etmek amacıyla gütmektedir. Katar, Endonezya, Libya, BAE, Cezayir, Nijerya, Ekvator ve Angola ise örgüte daha sonra katılmıştır. Gabon 1970 yılında örgütten ayrılmıştır.

1970'li yıllarda OPEC, petrol fiyatlarının yapısını üretici ülkeler lehine ve önemli petrol şirketlerinin hesabına değiştirmiştir. 1973–1974 yılları arasında petrol fiyatları dört katına çıkmış ve 1979–1980 yılları arasında ise yaklaşık %25 oranında artmıştır. OPEC üyesi ülkeler, üçte ikisi Orta Doğu'da bulunan dünyanın kesin petrol rezervlerinin %75'ini elinde tutmaktadır. Fakat petrol fiyatlarının yükselmesi ile birlikte son yıllarda alternatif enerji kaynakları yaratma çabaları artarak devam etmekte, bu da sektör için gelecekte büyük tehlike oluşturmaktadır.

1980'li yılların ortalarında petrole olan talebin düşmesi, ham petrol arzının fazlalığı ve OPEC içindeki anlaşmazlıklar fiyat sistemini bozmuş; petrol fiyatları 1973 yılında varil başına 2,5 Dolar iken 1980 yılında varil başına 36 Dolar'a kadar çıkmış, 1986 yılında ise Suudi Arabistan petrol üretimini kısma politikasından vazgeçince tekrar gerileyerek varil başına 8 Dolar'a inmiştir. 1980'lerin sonundan itibaren pazardan OPEC üyesi olmayan ülkelerin de pay almaya başlamasıyla OPEC'in fiyatları kontrol etme gücü azalmıştır.

Aralık 1996'da Irak'ın petrol piyasasına geri dönüşü ile birlikte petrol fiyatları hissedilir şekilde dalgalanmıştır. Kasım 1997'de OPEC'in üretimini % 10 artırmaya ikna olması ve Asya'daki ekonomik krizin etkileri, fiyatlara % 30'luk bir düşüş şeklinde yansımıştır. 1998 yılında petrol fiyatları 1980'lerin sonundaki seviyelere gerileyerek varil başına 9 Dolar olarak gerçekleşmiştir.

2003 yılında Amerika'nın Irak'ı işgaline tepki olarak ve küresel talepteki artışla petrol fiyatları artarak 2003, 2004 ve 2005 yıllarında petrol fiyatları sürekli artmıştır. Petrol piyasasında süren gerginlik, İran'ın nükleer faaliyetlerine yönelik siyasi tutum ve İsrail'in Lübnan'a saldırısı nedeniyle 2006 yılında da fiyatlar artmış ve varil başına ortalama 65 Dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. 2007 yılında 72 Dolar'a ulaşan petrol fiyatlarının, 2008 ve 2009 yıllarında sırayla 110 ve 91 Dolar seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

<http://www.opec.org>

DEĞERLENDİRME

2003 işgalinden sonra yeniden yapılanma sürecine giren Irak'ta günümüzde birçok sektörde yabancı yatırımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Öncelik taşıyan sektörler ise inşaat, enerji ve iletişim sektörleridir. Irak'ın işgal sonrası fiziksel, siyasi ve sosyo-ekonomik anlamda bir yeniden yapılanma çabası içinde olması; petrol üretim tesislerine yapılan sabotajlar, bombalama ve suikast eylemleri; bankacılık ve finans sektörünün gelişmemiş olması; kısaca ülkede ticari, sosyal ve siyasi anlamda güven ortamının henüz tesis edilememiş olması ise Irak'ın ticaret yapısı içindeki en önemli sorunu teşkil etmektedir. Irak'ta bugün en büyük sorunlardan bir diğeri de, ekonominin çeşitli sektörlerinde faaliyet gösteren hantal devlet kuruluşlarıdır. 2006 yılında çıkarılan "Irak Yabancı Yatırım Yasası" ile özelleştirme kapsamına alınan bu işletmelerde mevcut işçilerin tamamının devralınması şartı yüzünden, zaten güvenlik nedeniyle kuşkulu olan yabancı yatırımcılar bu devlet kurumlarına ilgi göstermemektedir.

Körfez krizinden önce en önemli ticari ortaklarımızdan birisi olan Irak, gerek tarım ürünlerimiz, gerekse sanayi ürünlerimiz için büyük bir potansiyel arz etmektedir. Türkiye, 2007 yılında Irak'ın tedarik pazarları arasında % 29,4 payla ilk sırada yer almakta olup; Türkiye'den Irak'a hemen hemen her türlü temel ihtiyaç maddesi ihraç edilebilmektedir. Türkiye'den sonra en büyük tedarikçi pazar % 16,3 payla ABD iken; Ürdün (% 7,5) ve Çin (% 7,1) de sırayla üçüncü ve dördüncü sırada yer almaktadır.

2003 yılında Irak'a gerçekleştirilen müdahaleden sonra Türkiye ile Irak arasındaki ticari ilişkilerde çok hızlı bir artış yaşanmıştır. Irak'ın uzun yıllar süren ambargolar sonucu birçok alanda ihtiyaç duyulan yatırımları gerçekleştirememiş olması nedeniyle, ülkede yatırımlar ve yeniden inşa çalışmaları açısından büyük bir pazar mevcuttur. Türkiye'nin ihraç ettiği ürünler incelendiğinde Irak'la olan dış ticaret hacminin ilerleyen yıllarda uygun koşulların sağlanması halinde genişletilebileceği düşünülmektedir.

Halihazırda Irak'taki ihalelerde Türk şirketleri en büyük yabancı grubu oluşturmaktadır. 2007 yılında Türk müteahhitleri tarafından Irak'ta üstlenilen işlerin toplam değeri 540 Milyon Dolar'ı bulmuştur. Ülkede güven ortamının tesis edilerek demokrasinin yerleşmesi ile birlikte Irak ve Türkiye arasında iş olanaklarının daha da geliştirilebilmesi mümkündür. Nitekim Türkiye'nin Irak'a coğrafi yakınlığı ve Irak'ın ithal ettiği malların önemli bir bölümünün ülkemizde üretiliyor olması da Türkiye'ye önemli bir avantaj sağlamaktadır.

YARARLI ADRESLER

Yurt Dışındaki Temsilciliklerimiz

T.C. Bağdat Büyükelçiliği

Adres: 2/8 Veziriye P.B. 14001 Bagdad/IRAQ

Tel: (00 964 1) 422 00 21–22

(00 964 1) 422 27 68

Faks: (00 964 1) 422 83 53

00 873 762 855 671 (Uydu faks)

0 312 292 26 99 (Ankara üzerinden)

E-posta: turkemb.baghdad@mfa.gov.tr

Web: www.turkishembassy-baghdad.org (İhale duyuruları web sitesinde yayınlanmaktadır)

T.C. Bağdat Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği

Adres: Al Weziriyah Mahalla:301, Zukak: 5, No: 15 Bagdad/IRAQ

Tel: 001 914 360 55 94 (MCI)

GSM: 00964 790 316 75 81

E-posta: otccbaghdad@yahoo.com

mustuzcu@hotmail.com

T.C. Musul Başkonsolosluğu

Adres: Dar Al-Dhubbat St, No: 5/2

Al-Tayaran, Mosul/ IRAQ

Tel: (00 964 60) 780588, 870589

(0090) 312 292 2698

Faks: (00 90) 312 292 2798

E-posta: turkcons.mosul@mfa.gov.tr

Irak'ın Türkiye'deki Temsilcilikleri

Irak Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği

Turan Emeksiz Sk. No: 11, GOP/ANKARA

Tel: 0 (312) 468 74 21-22

Faks: 0 (312) 468 48 32

E-posta: ankemb@iraqmofamail.net

Irak Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu

Köybaşı Caddesi No: 3, Yeniköy, İstanbul

Tel: 0 (212) 299 01 20

Faks: 0 (212) 299 74 42

E-posta: istcon@iraqmofamail.net

Çalışma Saatleri: Pazartesi–Cuma (09.00–15.00)

Irak'taki Önemli Kamu Kurum ve Kuruluşları Web Adresleri

Irak Dışişleri Bakanlığı (Ministry of Foreign Affairs)

www.iraqmofa.net

Endüstri ve Mineral Bakanlığı (Ministry of Industry and Minerals)

<http://www.industry.gov.iq/>

Ticaret Bakanlığı (Ministry of Trade)

www.motiraq.org

Sağlık Bakanlığı (Ministry of Health)

<http://www.healthiraq.org/>

Genel Vergi Komisyonu (The General Commission for Taxes)

www.iraqtax.org

The State CO. for Marketing Drugs and Medical Applicances

www.kim-moh.net

Tarım Bakanlığı

http://www.moagr.com/eng_web/main/index_eng.htm

Council of Iraq

<http://www.cabinet.iq/>

Al-Mansour Contracting Company (ihaleler için)

http://www.almansourco.com/contracts_e.php

Kültür Bakanlığı (Arapça)

<http://www.cultureiraq.org>

Savunma Bakanlığı (Arapça)

<http://www.iraqmod.org/AR%20-%20pages/Tenders.html>

Geep Company (General Company for the Production of Electric Energy - Central Region)
(Arapça) (ihaleler için – Arapça)

<http://www.elecgeepmi.com/main.htm>

Maliye Bakanlığı-Vergi İdaresi

<http://www.iraqtax.org/english>

Diala State Company for Electrical Industries – Iraq (ihaleler için)

<http://www.dialacompany.com>

Ur State Company For Engineering Industries

<http://www.urengiraq.com>

Al-Sumood Company for Steel Industries (Arapça)

<http://www.iraqinet.net/companyprojects/alsumood/1.html>

State Company for Petrochemical Industries

<http://www.pchem-iq.com>

Alforat State Company for Chemical Industries (Arapça)

<http://www.furattco.com>

Southern Cement State Company (Arapça)

<http://www.southern-cement.com/english/index.htm>

Northern Cement State Company

<http://www.ncsc-iraq.com/5.html>

State Company for Textile Industries – Hilla

<http://www.nasseg-hilla.com>

State Company for Leather Industries

<http://www.jilood.com>

General Company for Vegetable Oils Industry

<http://www.vegoil-iraq.com>

State Company for Drug Industries and Medical Appliances Samarra (Arapça)

<http://www.sammraad rugs.com>

State Company for Drug Industries and Medical Appliances Ninewah (Arapça)

<http://www.ninavhadrug.com>

State and Industrial Design and Consultation Company

<http://www.sidcco-iraq.com>

State Company for Information Systems (Arapça)

<http://www.isciraq.com>

Belediyeler ve Kamu

<http://www.mmpwirq.com>

Petrol Bakanlığı

<http://www.oil.gov.iq>

Iraqi Oil Exploration Company

<http://www.iraqioec.com>

North Refineries Company

<http://www.nrcbaiji.com>

Planlama ve Kalkınma Bakanlığı

<http://www.mop-iraq.org/mopdc>

Ticaret Bakanlığı

http://www.motiraq.org/default_en.aspx

Iraq Trade Information Center

<http://www.iraqitic.com>

State Company for Grain Trading

<http://www.iggb.org/work/engwork/index.html>

Food Stuff Company

<http://www.iraqsfsc.com>

State Company for Iraqi Fairs

<http://www.iraqifairs.com>

General Company for Grain Processing (Arapça)

<http://www.gcgp-iraq.org/eng%20work/eng%20index.html>

IraqPorts (Limanlar)

<http://www.iraqports.com>

State Company for Iraqi Railways

<http://www.iraqrailways.com>

Baghdad Municipal Government (Arapça)

<http://www.baghdad-gov.com>

Mayorality of Baghdad (Arapça)

<http://mayorality-baghdad.com/indexen.htm>

Municipal Council of Karradah

<http://www.kdc.gov.iq/>

Amarah Chamber of Commerce (Arapça)

<http://commerceam.jeeran.com/>

Baghdad Chamber of Commerce (Arapça)

<http://www.baghdadchamber.com>

Basra Chamber of Commerce

<http://www.bcoc-iraq.net/English/index.htm>

Brazil-Iraq Chamber of Commerce & Industry

<http://www.brasiliraq.com.br>

Duhok Chamber of Commerce and Industry

<http://duhokchamber.org>

Erbil Chamber of Commerce and Industry

<http://www.erbilchamber.org>

Iraqi-British Chamber of Commerce & Industry

<http://www.i-bcci.com>

Mosul Agriculture Chamber
<http://www.mosul-ac.org/indexEnglish.htm>

Najaf Chamber of Commerce (Arapça)
<http://www.najafchamber.com>

Sulaymaniyah Chamber of Commerce
<http://www.sule-chamber.org/site/index.asp?langNr=3>

Baghdad Business Center
<http://www.baghdadbusinesscenter.org>

Baghdad International Airport Business Center
<http://www.iraqbiz.info>

Kirkuk Business Center
<http://kbciraq.org>

Nineveh (Mosul) Business Center
<http://www.ninevehbusinesscenter.org>

Babylon Center for Economy Development
<http://www.bced-iq.org>

Baghdad Economic Research Center
<http://www.berc-iraq.com>

Confederation of Farmers and Agriculturalists in Iraq
<http://www.iraqiagriculturists.com/English>

Hilla Business Development Center
<http://www.hbdciraq.com>

Iraq Economy Development Center
http://www.iedc-iq.org/index_en.php

Iraqi Businessmen Union (Arapça)
<http://www.ibmujeeeran.com>

Partners in Progress – Iraq
<http://www.partnersinprogressiraq.net>

Small Business Development Centers
<http://www.sbdc-iraq.com>

Iraqi Company for Bank Guarantees
<http://www.icbg-iq.com>

Iraq Stock Exchange
<http://www.isx-iq.net>

Bankalar

Central Bank of Iraq
<http://www.cbiraq.org>

Babylon Bank
<http://www.babylonbank-iq.com>

Iraqi Islamic Bank (Arapça)
<http://www.iraqiislamicb.com>

Iraqi Middle East Investment Bank (Arapça)
<http://www.iraqinet.net/com/3/mdlestbank.htm>

Rafidain Bank
<http://www.rafidain-bank.org/managerE.htm>

Trade Bank of Iraq
<http://www.tbiraq.com>

Union Bank of Iraq
<http://www.ub-iq.com>

Warka Bank for Investment and Finance (Arapça)
<http://www.iraqinet.net/com/10/warka/warka.htm>

Diğer Kuruluşlar

Iraq Reconstruction Task Force - Department of Commerce (İhracat-İthalat için)
www.export.gov/iraq

Güvenlik Hakkında Bilgi Almak için
www.centcom.mil, www.hiciraq.org, www.travel.state.gov/iraq

Irak Haritaları ve Ülke Hakkında Bilgi Almak için
<http://www.lib.utexas.edu/maps/iraq.html>

Arab Net
<http://www.arab.net>

Gulf Construction Online
<http://www.gulfconstructiononline.com>

Gulf Industry Online
<http://www.gulfindustryonline.com>

Gulf Organization for Industrial Consulting
<http://www.goic.org.qa>

Islamic Development Bank
<http://www.isdb.org>

Middle East Business and Financial News
<http://www.ameinfo.com>

Middle East News
<http://www.middleeastnews.com/index.html>

Middle East on the Internet
<http://www.hf.uib.no/smi/links.html>

Oil and Gas News Online
<http://www.oilandgasnews.com>

Trade Arabia
<http://www.tradearabia.com>

Welcome To Arab World
<http://www.middleeastnews.com/ArabWorld.html>

World Bank - Middle East And North Africa-Iraq
<http://web.worldbank.org/>

UN Office of the Iraq Programme, Oil-for-Food
<http://www.un.org/Depts/oip/>

BM Gıda ve Tarım Örgütü-Iraq
<http://www.fao.org>

Türkiye Müteahhitler Birliği
<http://www.tmb.org.tr>

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- DEİK Irak Mercek Dergisi, Kasım 2007- Mayıs 2008.
- DEİK Irak Ülke Bülteni, Mayıs 2008.
- Dış Ticaret Müsteşarlığı; EBİM Kayıtları.
- Economist Intelligence Unit, Irak Ülke Profili, 2008.
- Economist Intelligence Unit Irak Ülke Profili, 2007.
- Economist Intelligence Unit Irak Ülke Profili, 2006.
- Economist Intelligence Unit Irak Ülke Raporu, Mayıs 2008.
- ITC Trademap İstatistikleri.